

TUMULTI
2015

9 788792 880031

SØREN MAU HÆV STEMME

1

TUMULTI 1

HÆV STEMME!

– I hvilken det vises, at folketingsvalget er et ideologisk ritual, der opretholder et udemokratisk politisk system, og at det første skridt på vejen mod et demokratisk samfund er at lade være med at stemme.

Søren Mau

TUMULTISERIEN
FORLAGET NEMO

H Æ V S T E M M E N !

TUMULTI

H Æ V S T E M M E N !

– I hvilken det vises, at folketingsvalget er et ideologisk ritual, der opretholder et udemokratisk politisk system, og at det første skridt på vejen mod et demokratisk samfund er at lade være med at stemme.

Søren Mau

*Nuestros Sueños No Caben En Sus Urnas!
Vores drømme kan ikke rummes i deres urner!*

TUMULTI

Hæv stemmen!

- I hvilken det vises, at folketingsvalget er et ideologisk ritual, der opretholder et udemokratisk politisk system, og at det første skridt på vejen mod et demokratisk samfund er at lade være med at stemme.

af Søren Mau

TUMULT serien nr. 1

© Forlaget Nemo og forfatteren.

Forlaget Nemo, København 2015

Alle må kopiere fra denne bog, så længe det ikke sker med kommercielle formål for øje. Denne bog er et fælles værk. Du opfordres til at kopiere, cirkulere, distribuere, oversætte og mangfoldiggøre dette værk.

Omslag og layout: Albert Scherfig

1. udgave 1. oplag

250 stk.

112 x 171 mm

94 sider

Tryk: Christensen Grafisk

Printed in Denmark 2015

ISBN: 978-87-92880-03-1

www.forlagetnemo.dk

Indhold

Indledning	9
I. Stemmeafgivningens politiske betydning	15
II. Folketingets (af)magt	21
III. Partivirkomhederne og den politiske elite	37
IV. Mediernes antidemokratiske funktion	45
V. Borgeren, forbrugeren og det politiske subjekt	59
VI. Stem ikke. Gør noget.	73
VII. Typiske indvendinger	81
Noter, litteratur, kilder	89
Tumulti	93

*Et spøgelse går gennem Europa – sofavælger-
nes spøgelse. Alle magter i det gamle Europa
har sluttet sig sammen til en hellig klapjagt
på dette spøgelse. Denne kendsgerning viser
to ting. Sofavælgerne anerkendes allerede af
alle europæiske magter som en magt. Det er
på høje tid, at sofavælgerne giver hele verden
klar besked om deres synsmåde, deres mål, de-
res tendenser, og stiller et manifest fra dem selv
op mod eventyret om sofavælgernes spøgelse.*

Indledning

Målet med denne bog er at overbevise dig om, at du *ikke* skal stemme til det kommende folketingsvalg. Grunden til, at jeg vil opfordre dig til dette, er at folketingsvalget i dag udgør en forhindring for udviklingen af et i sandhed *demokratisk* samfund. Det lyder måske lidt paradoksalt – for er stemmeafgivningen til Folketinget ikke netop den demokratiske handling *par excellence*? I denne bog vil jeg forsøge at vise, at den alt for udbredte forståelse af folketingsvalget som en afgørende demokratisk institution er forkert, og at valget i langt højere grad fungerer som et ideologisk ritual, der bidrager til at opretholde en udemokratisk samfundsorden.

Lad os fra starten slå fast, hvad bogen handler om: det *kommende* folketingsvalg. Den handler altså ikke om alle folketingsvalg i fortiden og fremtiden, heller ikke om kommunalvalg eller valg til Europaparlamentet. Den handler ikke om valg i andre lande. Jeg er ikke imod valg som sådan, ligesom jeg heller ikke er imod parlamenter som sådan. Jeg tror faktisk ikke, at man overhovedet kan have en holdning til disse ting på et generelt plan – det ville være en *abstrakt* måde at danne sin holdning på. Den konkrete analyse af den konkrete situation må altid være udgangspunktet, når man tager stilling til, om man skal stemme til dette eller hint valg. Dette er netop, hvad denne bog er et forsøg på: at analysere den aktuelle politiske situation i Danmark, i det omfang og med den grad af detaljering, der kræves for at besvare spørgsmålet: *skal jeg stemme til folketingsvalget?*

Når dette er sagt, er det også vigtigt at pege på, at mange af de politiske problemer, der analyseres i løbet af bogen, har meget klare paralleller i mange andre lande, især inden for EU. Danmark er ikke en unik og isoleret ø, hvilket afspejler sig i analysen. Når man undersøger den nutidige politiske situation i Danmark, får man øje på problemer, der rækker mange år tilbage og sikkert også en hel del længere ud i fremtiden end blot det næste folketingsvalg. Selvom analysen først og fremmest tager sit udgangspunkt i det kommende folketingsvalg, når den altså ned i nogle mere grundlæggende politiske problemer, der rækker herudover både i rum og tid.

Opfordringen til ikke at stemme udspringer af to basale impulser: for det første en demokratisk indstilling – et ønske, om at alle skal have indflydelse på den politiske og samfundsmæssige udvikling. For det andet en konkret analyse af folketingsvalgets betydning og funktion i den nuværende politiske situation i Danmark. Hovedpunkterne i denne analyse kan opsummeres på følgende måde:

- Stemmeafgivningen anses i dag som en fuldstændig politisk neutral handling, i en sådan grad at stat, regioner, kommuner og Folketing kan føre kampagner for at få folk til at stemme, uden at det vækker opsigt. Faktisk anses stemmeafgivningen nærmest som en *apolitisk* ramme for det politiske valg. Men allerede det at stemme, uanset hvad man stemmer, er en politisk handling, og har en politisk betydning. Denne bevidsthed om stemmeafgivningens politiske betydning er næsten totalt fraværende i den offentlige debat.

- Nationale parlamenter og regeringer har i dag meget begrænset mulighed for at styre samfundsudviklingen, mindre end de havde for halvtreds eller hundrede år siden. Siden 1970'erne har verdensøkonomien gennemgået en intens international integrationsproces, der betyder, at nationalstaten som ramme for politisk handling simpelthen på mange punkter er blevet irrelevant. Folketingets magt er udhulet i en sådan grad, at den fortsatte fejring af folketingsvalget som demokratiets kerne udgør en barriere for indsigten i den udemokratiske og ulige magtstruktur, der befæster sig stadig mere grundigt, mens alle er optaget af valg til disse dybest set ligegyldige nationale parlamenter.
- Udhulingen af Folketingets magt er ikke bare et resultat af udviklingen i den globale økonomiske orden. Den har også mere interne grunde: lovgivningsarbejdet foretages i dag af embedsmænd, i ministerierne, i EU og af ekspertkommissioner, fordi dette arbejde er blevet så omfattende og komplekst, at folketingsmedlemmerne umuligt kan overskue det og danne sig en kvalificeret holdning til lovforslagene. Folketingsmedlemmernes arbejde er blevet reduceret til at godkende de love, der udformes andre steder, og ellers bruge tiden på at profilere sig selv og deres partier i medierne for at opretholde deres position.
- Partierne er i dag ikke længere partier, men snarere private virksomheder, der forsøger at kapre kunder på vælgermarkedet. Partierne er blevet

professionaliserede, med vælgeranalyser, mediekurser, kommunikationsafdelinger, fokusgrupper, visuelle identiteter og hvad der ellers hører sig til i en moderne, privat virksomhed. Partierne henvender sig til vælgerne som var de forbrugere; forbrugets logik – der i sit væsen handler om individets partikulære behov, begær og ønsker, og ikke om hvad der er godt for alle – sniger sig ind overalt, hvor der skal tages stilling til politiske spørgsmål.

- Partierne er blevet et organ for reproduktionen af en professionel politisk elite. Folketingets medlemmer bliver mere og mere ensartede hvad angår social og uddannelsesmæssig baggrund. Og de ligner ikke blot hinanden, men også dem, der sidder i toppen af erhvervslivet, kultur- og medieverdenen. Politik er blevet en (del af en) karriervej for en social elite.
- De dominerende medier arbejder imod demokratiet. På trods af den store ændring af mediebilledet, der har fundet sted de sidste par årtier, har de store landsdækkende dagblade og TV-kanaler stadig en dominerende position og en stor indflydelse på den politiske debat i offentligheden. Medierne udgør de fleste vælgeres primære 'kontakt' til det politiske liv på Christiansborg. Desværre forvalter medierne ikke altid denne position på en måde, der er gavnlig for en demokratisk praksis. Medierne tiltaler ligesom partierne vælgerne som forbrugere, og fokuserer uforholdsmæssigt meget på personer og andre uvæsentlige forhold frem for

politik. Klassen af politiske kommentatorer, der rekrutteres fra partiernes og ministeriernes egne presseafdelinger, forvrænger den politiske debat og skjuler deres egen magtfulde position.

Den politiske konsekvens af disse analyser er, at det ikke længere giver mening at stemme til folketingsvalget, hvis man ønsker en udvikling hen i mod et mere demokratisk samfund med politiske institutioner, der giver mulighed for at indrette samfundet efter, hvad vi i fællesskab vil. Vi bliver nødt til at finde på nye måder at organisere den politiske beslutningsproces på – vi bliver nødt til at opfinde nye former for demokratisk praksis, der tager højde for den udvikling i den internationale politiske og økonomiske orden, der er sket siden de nationale parlamenters opståen. Nationale parlamenter opstod som et svar på datidens politiske problemer. Vi lever i dag i en anden verden, med andre problemer – og disse nye problemer kræver nye svar.

Indvendingerne mod opfordringen til at undlade at stemme er velkendte: "Det er en demokratisk pligt at stemme." "Stem i det mindste blankt, så du tilkendegiver, at du gerne vil deltage i den demokratiske proces." "Start et nyt parti." Til slut i bogen vil jeg forsøge at svare på disse og andre indvendinger – for at vise, at de demokratiske problemer, Folketinget som institution står overfor, ikke kan løses *inden for* det nuværende politiske system, men kun ved at bryde med dette system og dets udemokratiske logik.

Jeg ved godt, at opfordringen til at lade være med at stemme kan lyde provokerende, rabiater, måske endda ekstrem. Mit håb er, at man efter endt læsning forstår, at det ekstreme og provokerende er, at vi i Danmark

holder så hårdnakket fast i folketingsvalget som den primære demokratiske institution. Danmark er et af de lande i verden med de højste stemmeprocenter ved nationale parlamentsvalg – som regel et sted mellem 80 og 90%. Alle er tilsyneladende enige om, at det er vigtigt at stemme. Diskussionen om, hvad det egentlig vil sige at stemme, og hvilken ideologisk funktion folketingsvalg har i dag, er næsten totalt fraværende. Hvad hvis nu dette *ikke* vidner om de danske vælgers dybt forankrede, demokratiske væsen? Hvad hvis det i stedet vidner om, at vi sidder så meget fast i vante måder at tænke og handle på, at vi ikke kan se, at folketingsvalget er blevet en barriere for demokratiet? Næsten alle er enige om at betragte valget som en neutral ramme, som de politiske kampe finder sted inden for. Når politiske institutioner fremstår som neutrale, og når der er noget nær total konsensus om deres berettigelse, kan man som regel være sikker på, at ideologien her har et fast greb om os – ideologi fungerer netop allerbedst, når den får virkeligheden til at fremstå helt fri for ideologi. Den måde, det politiske system er bygget op på og fungerer på, er selvfølgelig i sig selv politisk – dette gælder også for folketingsvalg. Og vi mangler i den grad en politisk diskussion om den måde, folketingsvalget fungerer på i dag.

I. Stemmeafgivningens politiske betydning

Selve stemmeafgivningen er, uafhængigt af hvad man stemmer, i sig selv en politisk handling. Denne indsigt er helt afgørende for diskussionen om, hvorvidt man skal stemme eller ej. Det er vigtigt at få gjort op med forestillingen om, at selve stemmeafgivningen, dvs. blot det *at* sætte et kryds, er en neutral metode til at give sin politiske holdninger til kende på. Forestillingen om, at folketingsvalget udgør en slags apolitisk ramme, inden for hvilken det politiske finder sted, er en dybt ideologisk, og desværre meget udbredt, forestilling – så lad os starte med at få undergravet denne.

”TÆNK DIG OM FØR DU IKKE STEMME”

Ved kommunalvalget i 2013 lancerede Økonomi- og Indenrigsministeriet, Kommunernes Landsforening og Danske Regioner i samarbejde kampagnen ”Tænk dig om før du *ikke* stemmer” – en kampagne, der havde til formål at få folk til at stemme. Kampagnen indeholdte blandt andet en række reklamer med kendte mennesker, der absolut intet har med politik at gøre (en musiker og en radio- og tv-vært). Man udsendte også sms’er, der opfordrede unge og indvandrere til at stemme.

Forestil dig, at kommunerne op til et valg begyndte at lave kampagner med sloganet ”Tænk dig om, før du stemmer på De Konservative.” Det lyder fuldstændigt vanvittigt og er så urealistisk, at man nærmest ikke er i stand til at forestille sig det. Grunden til, at det virker helt vanvittigt, er, at kommunerne selvfølgelig ikke må være politiske i deres kampagner. Dette eksempel viser,

at selve stemmeafgivningen i høj grad anses for at være et apolitisk emne. Det er ikke kontroversielt, at kommuner opfordrer borgerne til at stemme, for selve det at stemme anses ikke for at være politisk i sig selv. Det samme var tilfældet, da statsministeriet i 2009 producerede en video, der helt uhæmmet opfordrede til ikke blot at stemme, men at stemme *for* ændringen af tronfølgeloven, der var til folkeafstemning. En lignende kampagne blev iværksat af Folketinget i forbindelse med Europaparlamentsvalget i 2014: den meget omdiskuterede valgfilm 'Voteman'. Filmen blev så heftigt kritiseret for dens voldelige og sexistiske indhold, at Folketinget trak den tilbage. Desværre blev det ikke diskuteret, hvorvidt det var passende, at Folketinget overhovedet opfordrer folk til at stemme til Europaparlamentsvalget.

AT STEMME ER AT LEGITIMERE

Et tænkt eksempel kan gøre det klart, hvorfor den blotte stemmeafgivning i sig selv er en politisk handling. Forestil dig at du lever i et autoritært diktatur. Styret afholder en gang i mellem 'valg', alle borgere får en stemmeseddel, kan gå hen og aflevere deres stemme – men styret snyder selvfølgelig med valgresultatet, det ved alle. Her er det klart for de fleste, at der ikke er noget særligt progressivt og demokratisk ved at stemme til et sådant 'valg' – for derved ender man med at give en vis legitimitet til styret. Det er i sådan en situation klart for de fleste, at man ikke skal stemme, fordi man ved at blive væk tvinger styret til at lyve, ikke blot om valgets resultat, men også om stemmeprocenterne – som man ser det udfolde sig gang på gang i autoritære stater, der efter egne udsagn altid har stemmeprocenter tæt på de hundrede. Danmark er selvfølgelig ikke sammenlignelig med en sådan autoritær

stat. Men eksemplet viser, at selve stemmeafgivningen har en politisk betydning.

Et andet, og denne gang virkeligt, eksempel kan illustrere den samme pointe. Ved Europaparlamentsvalget i 2014 var stemmeprocenten i hele EU 42,54% – et tal, som parlamentet diskret offentliggjorde uden at gøre for meget ud af det. Den lave valgdeltagelse til Europaparlamentet har i mange år været genstand for en del debat, og man prøver som nævnt fra de politiske institutioners side at få befolkningerne til at stemme ved hjælp af kampanjer. Debatten drejer sig altid om, at den lave valgdeltagelse skaber en mangel på *demokratisk legitimitet*. Og det er netop det helt afgørende: *i og med at man stemmer, er man, uanset hvem man stemmer på, med til at legitimere de politiske institutioner, man stemmer til*. Når man stemmer, deltager man i institutionen, følger dens regler, gør som den beder én om. Det kan godt være, at man kan udtrykke en kritik igennem det, man stemmer på, men selve stemmeafgivningen i sig selv rummer ikke muligheden for kritik, men kun bekræftelse. Det er et stort problem for Europaparlamentet, at flertallet af den europæiske befolkning ikke stemmer til valgene. Og det er dette problem, vi også skal skabe for Folketinget.

ER FOLKETINGET LEGITIMT?

I Danmark diskuterer vi stort set aldrig, hvad stemmeafgivningens politiske betydning egentlig er. Vi bryster os altid af at have meget høje stemmeprocenter, og vi anser det for at være et tegn på en sund, demokratisk kultur – vi danskere er engagerede, politisk interesserede borgere, der anser det at stemme til folketingsvalg for at være en demokratisk pligt. Selvom der er masser af politikerlede i Danmark, og selvom undersøgelser viser, at danskerne

har en meget lille tillid til politikerne, så stemmer vi alligevel. Det er blevet en så indgroet vane i os, at vi slet ikke stiller spørgsmålstejn ved det mere.

Når man stemmer til folketingsvalget, er man med til at legitimere Folketinget og regeringen. Når man stemmer til folketingsvalget, er man med til at legitimere hele det danske politiske system – inkl. de forestillinger om dette systems demokratiske karakter, som florerer uimodsagt i offentligheden. Jo højere stemmeprocent, jo mere legitimitet har et politisk system. Det spørgsmål, man må stille sig selv, er: Ønsker jeg at give dette politiske system legitimitet?

I de følgende kapitler vil jeg beskrive de aspekter ved det politiske system i Danmark, som har ledt mig til den konklusion, at jeg i den nuværende situation ikke ønsker at bidrage til legitimeringen af dette system. Jeg mener ikke, at man bør legitimere Folketinget ved at stemme til valget – og det mener jeg, fordi jeg ønsker en demokratisk indretning af samfundet. Der kan være mange grunde til, at man omvendt ønsker at opretholde det nuværende politiske system – det kan være, at man har en magtfuld position i samfundet, som sikres af de nuværende tilstande. Men hvis man er demokratisk indstillet, og gerne vil afspejle dette i sin politiske praksis, så mener jeg ikke, at det giver mening at stemme til folketingsvalget.

Demokratiet må finde nye former. Demokrati eksisterer altid kun som en konkret, historisk praksis, og måden hvorpå man indretter samfundet demokratisk, afhænger altid af den historiske, politiske og sociale kontekst. Der findes ikke en abstrakt idé om demokratiet, som kan indføres forskelsløst på alle steder og til alle tider. Nationale, repræsentative parlamenter udgjorde muligvis på et be-

stemt tidspunkt af historien i bestemte dele af verden den mest demokratiske måde at indrette et politisk system på. Nationale parlamenter var det udtryk, demokratiet fik i en bestemt epoke. Men man skal ikke identificere nationale parlamenter med demokrati *tout court*. I dag udgør folkettingen en barriere, en forhindring, for en sand demokratisk praksis. Det, der muligvis engang var institutionaliseringen af et demokratisk begær, er i dag en udemokratisk administrationsmaskine. Den verden, vi som politiske væsener forsøger at ændre og handle i, forandrer sig hele tiden, og de politiske institutioner, vi opbygger for at kontrollere denne forandring, må ligeledes afskaffes og/eller udvikles, når de ikke længere tjener et progressivt formål. I det næste kapitel skal vi se nærmere på nogle af grundene til, at Folketinget ikke kan udfylde den funktion, det som regel tilskrives: nemlig at være den magtfulde institutionalisering af befolkningens ønsker.

II. Folketingets (af)magt

Folketingets magt er over de sidste par årtier blevet stadig mere udhulet. I dette kapitel skal vi se nærmere på, hvorfor dette er tilfældet. Med folketingets magt mener jeg evnen til at regulere samfundsudviklingen i overensstemmelse med befolkningens ønsker. Det kan altså sagtens være, at folketinget er særdeles magtfuldt, når dets handlinger er i overensstemmelse med mere magtfulde aktørers interesser – altså så længe det ikke kommer i vejen for disse. Det er med andre ord folketingets evne til at være en *demokratisk* magtinstans, der skal bestemmes – evnen til at være et effektivt udtryk for folkets suverænitæt. Demokratisk magt er ikke at være magtfuld på betingelse af andre og mere magtfulde instansers interesser. Demokratisk magt handler derimod om den styrke, folketinget som udtryk for befolkningens interesser, har relativt til andre interesser, der prøver at påvirke samfundsudviklingen.

Grænserne for Folketingets magt kan deles op i to kategorier. For det første de *eksterne* begrænsninger, der er udgjort af faktorer, der med god ret kan siges at ligge uden for Folketingets og Danmarks indflydelsesfærer – det handler først og fremmest om den måde, den internationale økonomiske orden fungerer på. Disse begrænsninger er tendenser, der ikke er specifikke for Danmark, men vedrører nationalstaten og nationale parlamenter i det hele taget. For det andet de *interne* begrænsninger, der er et resultat af den specifikke udvikling inden for det danske politiske system. Inden for denne bogs kontekst er de eksterne begrænsninger vigtigere end de interne,

fordi mange af de interne begrænsninger muligvis kan ændres inden for det nuværende politiske system. Det betyder, at de egentligt ikke i sig selv nødvendigvis udgør argumenter for at undlade at stemme. De er dog alligevel væsentlige at have med, idet de understreger den overordnede pointe, som er vigtig: nemlig at Folketingets magt i alvorlig grad er indskrænket, og at Folketinget dermed ikke er den demokratiske og magtfulde instans, som mange tror, den er.

EKSTERNE BEGRÆNSNINGER

Mange økonomer, historikere og samfundstænkere har peget på, at der på mange måder er sket et afgørende skift i den internationale økonomi og de dominerende vestlige kapitalistiske økonomier siden omkring 1970. Det er nødvendigt at skitsere enkelte af disse vigtige udviklingstendenser, fordi det beskriver den økonomiske realitet, Folketinget og regeringen handler i. Den måde, den internationale økonomiske orden fungerer på, sætter grænserne for nationalstaters handlemuligheder. Det er derfor vigtigt at have dette aspekt med for at forstå, hvilke reelle muligheder Folketinget har for at indrette samfundet i overensstemmelse med befolkningens ønsker.

Perioden fra afslutningen på Anden Verdenskrig til slutningen af 1960'erne var præget af en hidtil uset grad af økonomisk fremgang i den vestlige verden. Men fremgangen havde sine grænser: den intensiverede konkurrence, de massive investeringer i teknologi og en tendens til overkapacitet i produktionen gjorde en ende på denne fremgang i 1970'erne, hvor profitabiliteten begyndte at falde, og en generel krisetilstand indtrådte. I både Europa og USA begyndte arbejdsløsheden og inflationen at stige, og profitraterne at falde. Siden 1973 har de domi-

nerende vestlige økonomier, USA, Vesteuropa og Japan, oplevet stagnation eller tilbagegang, både hvad angår vækst, produktivitet, investeringer, beskæftigelse og real-løn. Den keynesianske politik, der var blevet ført i efterkrigstidens fremgangsperiode, virkede ikke længere, og i stedet begyndte man med USA i spidsen at stifte gæld for at løse de økonomiske problemer. Den offentlige og private gæld eksploderede fra 1970'erne og frem, og derved lykkedes det at udskyde og forlænge krisen og gøre det til én lang nødlanding. Dette stoppede imidlertid i 2008, hvor den globale finanskrisen slog igennem, og den finansielle bobbel, der var blevet pustet op siden 1970'erne, brast.

Teknologi og internationalisering

Siden 1970'erne har vi været vidne til en intens internationalisering af økonomien. Nationale og regionale økonomier bliver mere og mere integrerede, hvilket har mange årsager og udtrykformer.

En helt afgørende faktor er i denne forbindelse den teknologiske udvikling. Rationalisering og standardisering af transport og logistik (tænk f.eks. på moderne standardiserede containere) har gjort det langt billigere at transportere varer på globalt plan. Det betyder, at det bliver mere attraktivt og uproblematisk for virksomheder at flytte produktionen rundt på kloden, på jagt efter de mest profitable vilkår (lave lønninger, billige råstoffer, infrastruktur, attraktive juridiske og politiske vilkår). Billig transport betyder øget fleksibilitet, fordi det bliver mindre vigtigt, om der er langt mellem det sted, en vare bliver produceret, og det sted, den bliver konsumeret.

Udviklingen af ny kommunikationsteknologi, især computeren og internettet, har ligeledes skabt mere flek-

sible vilkår for virksomheder, og gjort det muligt at sprede virksomhedens forskellige dele ud over hele kloden. Det kan lade sig gøre at have produktion i Kina, design og marketing i Danmark, distributionslager i Polen, call-center i Indien og hovedkvarter i skattelyet Jersey. Eller det kan lade sig gøre at opbygge en virksomhed med en stor omsætning og få medarbejdere, med et kontor og et hovedkvarter i et attraktivt land og et netværk af underleverandører over hele verden, som nemt kan udskiftes. Dette kan blandt andet lade sig gøre, fordi ny teknologi gør det muligt at overvåge og kontrollere produktionen, selvom man befinder sig på den anden side af kloden. Ny kommunikationsteknologi har også på mange måder ændret forholdet mellem konsumtion og produktion. Hvor der tidligere var en form for envejskommunikation fra produktionen til konsumtionen, hvor man producerede store mængder standardiserede varer til et marked, har computere, internet og robotteknologi gjort det muligt at etablere en højere grad af feedback fra forbrugeren til fabrikken. Unikke produkter kan produceres på samlebånd, og virksomheder kan undgå at have store lagre af varer. Man bestiller eksempelvis en bog på nettet fra Danmark, og først når man har bestilt, trykkes bogen et helt andet sted i verden og sendes direkte til et tredje sted i verden i løbet af ingen tid. Computeren og internettet gør, at bestillingen når frem med det samme. Moderne lasertryk gør det muligt at producere én bog hurtigt og til en lav enhedspris (i modsætning til en gammeldags trykpresse), og effektiv og billig transport får bogen hurtigt frem til køberen.

Det private forbrug bliver ligeledes stadig mere internationaliseret. Internethandlen har, sammen med udviklingen af billig og effektiv transport, gjort det muligt

at købe forbrugsgoder fra hele verden via sin computer. Når det bliver nemt at købe varer fra udlandet, giver det nationale regeringer mindre mulighed for at regulere f.eks. skatter og afgifter på varer – for så kan forbrugere bare købe varerne andetsteds.

Disse tendenser har gjort store virksomheder mere fleksible og i stand til at operere mere gnidningsfrit på globalt plan. Det betyder også, at det er langt nemmere for virksomheder i dag end for halvtreds eller hundrede år siden, at flytte de forskellige dele af virksomheden rundt i verden, eller skifte underleverandører, hvis det viser sig at være mere profitabelt.

Den Europæiske Union

I 1973 trådte Danmark ind i EF. Udviklingen af EU siden da har haft en stor indflydelse på Folketingets og regeringens mulighed for at regulere økonomien. EU har hele tiden handlet om at integrere de europæiske økonomier, hvilket i høj grad er lykkedes. Fælles valuta og pengepolitik, nedbrydningen af toldmure og arbejdskraftens frie bevægelighed har, især efter øst-udvidelsen af EU, intensiveret konkurrencen i Europa. Dette gør det sværere for de enkelte nationalstater at føre en økonomisk politik, der adskiller sig fra resten af de europæiske lande. Med andre ord: Nationale parlamenter og regeringers magt er blevet indskrænket. Arbejdskraftens frie bevægelighed, kombineret med et ulige lønniveau, presser lønninger og skatteindtægter i nogle lande, og presser velfærdsydelse i de nordiske lande, bare for at tage et eksempel. Et andet eksempel er EU's såkaldte konvergenskrav, der betyder, at et land ikke må have et budgetunderskud, der overstiger 3% af BNP, og en offentlig gæld, der overstiger 60% af BNP – krav, der reelt (sammen med andre

faktorer) tvinger landene til at skære på velfærdsydelse og lignende, og gør det sværere at føre en ekspansiv finanspolitik, der ellers kunne forbedre landets økonomi generelt. I Danmark har man desuden, i kraft af fastkurspolitikken over for Euroen, opgivet muligheden for at føre en selvstændig pengepolitik.

Finansialisering

Siden 1970'erne er der sket en omfattende *finansialisering* af verdensøkonomien. Dette er endnu en tendens, der er vigtig at have med i vurderingen af grænserne for nationalstatens magt, og dermed om det giver mening at stemme til folketingsvalget. Finansialisering betyder, at finanssektoren kommer til at spille en større og større rolle i den samlede økonomi i forhold til den traditionelle produktion i industrien og landbruget, og at hele økonomien bliver indrettet efter den måde, finanssektoren fungerer på.

I USA gennemførte Ronald Reagan i 1980'erne en massiv deregulering af finanssektoren. Sammen med opløsningen af Bretton Woods-systemet i starten af 1970'erne og den ovenfor nævnte udvikling af nye kommunikationsteknologier, skabte dereguleringen betingelserne for finanssektorens dominans i nutidens økonomiske orden. Finansialiseringen har den konsekvens, at produktionen af goder bliver indrettet efter, hvad der er profitabelt på de finansielle markeder. Det internationale finansmarked er siden 1970'erne vokset i et eksplosivt omfang, og der cirkulerer i dag ekstreme summer af penge i en vanvittig høj hastighed – finansmarkederne har kort sagt udviklet sig til et enormt og kompliceret system, som ingen rigtig forstår og ingen rigtigt har et overblik over. At det forholder sig på den måde, blev ek-

sempelvis tydeligt ved det såkaldte *flash crash* d. 6. maj 2010, hvor Dow Jones-indekset pludseligt, og tilsyneladende uden grund, faldt omkring ni procent. 1 billion dollars (1.000.000.000.000\$) forsvandt ud i det blå i løbet af et par minutter, og ingen har nogensinde rigtig kunnet forklare, hvad der skete.

Den førnævnte enorme stigning i både den offentlige og private gæld, som har fundet sted siden de dominerende vestlige økonomier kom i krise i 1970'erne, har også bidraget til at gøre hele samfundsøkonomien mere filtret ind i finansmarkedets net. Når økonomien baserer sig på gæld, betyder det, at finanssektoren kommer til at spille en vigtigere rolle. Det siger sig selv, at hvis en stor del af samfundsøkonomien beror på gæld, der cirkulerer som finansielle produkter, som handles på finansmarkedet, har det en stor betydning for hele samfundet, hvad der foregår på disse finansmarkeder. Handlen med gæld er en kolossal forretning.

Store finansielle virksomheder besidder en tilsvarende stor magt. I dag er det de facto de store banker, der skaber pengene. I Danmark er det således kun seks procent af den samlede pengemængde, der er fysiske penge fra Nationalbanken. De private banker i Danmark har siden 1991 skabt nye penge svarende til ca. 623 milliarder kroner, og væksten i disse penge er steget eksponentielt (400 af de 623 milliarder er blevet skabt siden 2003). Dette er i høj grad muliggjort af den teknologiske udvikling (digitale penge), og det betyder reelt, at staten har mistet magten over skabelsen og reguleringen af pengene.

Dette er ikke stedet for at gå nærmere ind på, hvad finansialiseringen generelt betyder for samfundsøkonomien – det vigtige at få med i denne kontekst er, at finansialisering også betyder, at nationale parlamenter

og regeringers politiske råderum bliver mindre, fordi finansverdenen er notorisk svær at regulere og udgør den måske mest internationaliserede sektor af økonomien. Finansielle produkter bevæger sig i et virtuelt rum og kan skifte hænder flere hundrede gange i timen. Et godt eksempel på, hvordan finansmarkederne effektivt regulerer det politiske råderum er måden hvorpå de har reageret på situationen i Grækenland i løbet af 2014, hvor forskellige meningsmålinger har givet det græske venstrefløjsparti Syriza fremgang; selvom Syriza fremlægger en ret moderat, klassisk socialdemokratisk politik, og forsøger at berolige det bekymrede finansmarked, reagerer finansmarkederne hver gang med at straffe Grækenland – finansmarkederne falder simpelthen i to-cifrede procentsatser. Det er også værd at nævne de såkaldte finansielle ratingbureauer, som Standard and Poor's og Moody's, der med jævne mellemrum vurderer nationalstaters finansielle holdbarhed (vurderinger, der i øvrigt ofte er fuldstændigt forkerte). Disse vurderinger indtager en toneangivende rolle på finansmarkederne, og det har meget reelle konsekvenser for et lands økonomi at få dårlige vurderinger. Den vigtige pointe her er: Nationale regeringer tvinges de facto til at føre en politik, der kan nikkes anerkendende til på de finansielle markeder.

Multinationale selskaber

Den udvikling i den globale økonomi, som er beskrevet ovenfor, har skabt betingelserne for opkomsten af en ny global magtinstans: de mange enorme multinationale selskaber. Verdens største private virksomhed, Walmart, omsatte skatteåret 2013-14 for 476 milliarder dollars, og har over to millioner ansatte. Mange af de

store multinationale virksomheder har omsætninger, der langt overgår mange landes BNP. I 2011 havde eksempelvis Royal Dutch Shell, Exxon Mobil, Walmart, BP og Sinopec Group *hver især* en omsætning, der var større end Danmarks BNP. Det siger sig selv, at der følger en vis magtposition med at være en så gigantisk økonomisk aktør, og at det er særdeles begrænset, hvad en nationalstat som eksempelvis Danmark kan stille op over for multinationale selskaber, der eksempelvis unddrager sig selskabsskat.

De multinationale selskaber er fleksible og mobile, og breder sig ud over hele regioner og hele kloden. De er ligeglade med grænser. Deres ideal er en verden uden grænser, hvor pengene, arbejdet, investeringerne flyder frit og ubesværet. Nationalstaten er en territorial enhed, bygget op om geografiske grænser. Multinationale selskaber er *anti*-territoriale, bygget på *overskridelsen* af geografiske grænser. Det er ikke det samme som at sige, at multinationale er ligeglade med og uafhængige af staten. Tværtimod er de dybt afhængige af stater, der opretholder betingelserne for at de kan bedrive forretning på profitable vilkår; der skal være nogen, der med politisk og militær sikrer den private ejendomsret og eksempelvis sikrer, at arbejdere ikke organiserer sig for godt, og med statsfinansierede uddannelses- og sundhedssektorer, at disse arbejdere er uddannede og raske. Men nationalstaters mulighed for at gå op i mod virksomheder svækkes i takt med, at virksomhederne bliver større, og derfor signalerer opkomsten af gigantiske multinationale selskaber stadig en svækkelse af nationalstatens magt relativ til disse virksomheder. Især når det gælder små nationalstater som Danmark.

Private virksomheder vs. nationale parlamenter

Den udvikling i forholdet mellem nationalstater og den internationale økonomiske orden, som jeg har prøvet at skitsere ovenfor, betyder først og fremmest, at den reelle mulighed for at regulere økonomien via nationale politiske institutioner er meget indskrænket. Dette vedrører sådan set ikke Danmark i særlig grad, men er en udvikling, der rammer hele verden. Og dog: Det er klart, at jo mindre en del af den globale økonomi, en stat udgør, jo mere er den tvunget til at rette ind efter verdensmarkedet og store nationalstater. Og Danmark udgør jo som bekendt en lille del af den internationale økonomi.

At private virksomheder har en position, der giver dem en vis politisk magt, er ikke nyt. I en kapitalistisk økonomi er regeringer altid tvunget til at sikre private virksomheder profitable vilkår, ellers truer manglende skatteindtægter, arbejdsløshed og andre dårligheder. Sådan var det også for halvtreds og hundrede år siden. Men alligevel er det ikke helt det samme i dag. For halvtreds år siden kunne en dansk regering i højere grad end i dag presse virksomheder ved f.eks. at hæve selskabs-skatten, idet det var forbundet med store omkostninger at flytte hele virksomheden eller dele af den, eller eksempelvis skifte underleverandører. Dette er i dag langt nemmere, hvilket styrker private virksomheders position i eventuelle konflikter med regeringer, der vil tilgode andre interesser end blot de private virksomheders. På samme måde er en regering i dag i langt højere grad end tidligere tvunget til at danse efter finanssektorens pibe, fordi store dele af samfundets økonomiske aktiviteter er gældsfinansieret – det gælder både private og offentlige virksomheder og det private forbrug.

Et godt eksempel på internationaliseringen af økonomien er den globale finanskriser, der for alvor slog igennem i 2008, og som hurtigt udviklede sig til en mere omfattende økonomisk krise, altså en krise, der ikke var begrænset til finanssektoren. Den umiddelbare anledning til krisens udbrud var de såkaldte subprimelån, der havde pumpet ejendomspriserne i USA op. Da det hele ramlede, bredte den finansielle panik sig lynhurtigt til resten af det globale finansmarked, og derefter til andre områder i økonomien. Forløbet illustrerede, at verdensøkonomien er mere integreret end nogensinde, og at hele nationaløkonomier kan blive kastet ud i kriser på grund af politiske beslutninger (eksempelvis den manglende regulering af den amerikanske finanssektor), som de reelt ikke har nogen indflydelse på.

Derfor: stem ikke

Alt dette betyder, at nationale parlamenter og regeringer bliver mere og mere irrelevante og afmægtige over for den samfundsmæssige udvikling. Dette afspejler sig også i udviklingen af overnationale organisationer og institutioner som EU (herunder Den Europæiske Centralbank), Den Internationale Valutafond, World Trade Organization og lignende. Udviklingen styres af multinationale selskaber, finansmarkeder, de største centralbanker og andre institutioner, som ligger uden for, hvad nationale politiske institutioner kan regulere. Nationale parlamenter som f.eks. Folketinget er opstået i en tid, hvor det i højere grad kunne lade sig gøre at regulere økonomien på nationalt plan. Dette er ikke længere tilfældet, og derfor er Folketinget som politisk institution simpelthen mindre relevant i dag. Udviklingen af de politiske institutioner er ikke fulgt med udviklingen i verdensøkonomien.

Og hvad har alt det her så at gøre med, om man skal stemme til det næste folketingsvalg? Det er vigtigt at have dette med i overvejelserne, fordi det siger noget om hvilken institution, man opretholder, når man stemmer til Folketinget. Vi er vant til at tænke på Folketinget som det sted, hvor folkets suverænitet sætter sig igennem. Det er her, vi i fællesskab beslutter, hvordan vores samfund skal se ud, og det gør vi ved at stemme til en repræsentativ forsamling, der derefter danner en regering. Denne regering skal så styre samfundsudviklingen i overensstemmelse med flertallets ønsker. Der har altid været grænser for, hvad en regering kan gøre – men disse grænser bliver hele tiden snævrere, og spørgsmålet er: Hvor meget skal Folketingets magt udhules, før det ikke længere giver mening at opretholde det? Jeg mener, at den grænse allerede er nået, og at det er på høje tid at udvikle nye former for politisk handlen, der svarer til den måde, samfundets magtstrukturer reelt er udformede på. Folketingsvalget risikerer endda at have en skadelig funktion, fordi det bidrager til, at opretholde den falske forestilling, at befolkningen rent faktisk bestemmer samfundsudviklingen gennem valg. Tænk blot på, hvor meget Folketingspolitikere henviser til, at en bestemt økonomiske politik er 'nødvendig'. Kritikken af denne 'nødvendighedens politik' plejer at gå på, at det er løgn, når politikere taler om at bestemte politiske tiltag er nødvendige, og at der altid ligger et politisk valg bag – altså at henvisningen til nødvendighed er en måde at undgå at argumentere for sin sag på. Men inden for den eksisterende politiske og institutionelle ramme i Danmark er det faktisk nødvendigt at rette ind efter hvad 'markedet' kræver. Når vi stemmer til Folketinget og vælger en regering, stemmer vi faktisk ikke om forskellige muligheder – vi stemmer

blot om, hvem der skal administrere de nødvendigheder, der allerede er bestemt andre steder.

Derfor: Stem ikke til folketingsvalget, for derved bidrager du til (1) at opretholde et politisk system, der ikke er i stand til at udføre den politiske magt, det angiveligt burde have, og (2) at opretholde forestillingen om, at Folketinget er inkarnationen og praktiseringen af befolkningens politiske ønsker, selv om det reelt er reduceret til en bureaukratisk maskine, der blot administrerer beslutninger taget andetsteds.

INTERNE BEGRÆNSNINGER

Folketingets indskrænkede magtposition skyldes først og fremmest, men ikke kun, de mere eller mindre eksterne faktorer, der er beskrevet ovenfor. Udviklingen i det danske politiske system selv har også i den grad udhulet Folketingets magt.

Folketingets primære opgave er at vedtage landets love. Det er – eller skulle i hvert fald være – den lovgivende magt. Ideelt set er det her, befolkningens demokratisk valgte repræsentanter udformer lovgivningen i overensstemmelse med befolkningens ønsker. Problemet er, at det reelt ikke er Folketinget, der udformer lovene. *Formelt* godkender Folketinget love, men dette er netop kun et skin, en ren formalitet. Lovgivningsarbejdet er nemlig i dag blevet så omfattende og komplekst, at et almindeligt folketingsmedlem umuligt kan overskue det og sætte sig ind i sagerne i en grad, der gør vedkommende i stand til at tage stilling til dem på kvalificeret vis. Mange folketingsmedlemmer og eksperter har peget på, at folketingsmedlemmer modtager så ekstreme mængder informationer, som de skal forholde sig til, at det er umuligt at overskue. Antallet af lovforslag og deres kompleksitet

forhindrer dem i at sætte sig ind i sagerne på tilfredsstillende vis. Således fortalte MF'er Helge Adam Møller i 2007 til *Politiken*: ”For et par år siden fik jeg min sekretær til at tælle op, hvor meget papir jeg modtog på en dag. 1.850 sider blev det til, og derfor siger jeg altid til nye medlemmer, at deres vigtigste arbejdsredskab er en papirkurv.” Allerede i 1994, dengang man stadig sendte post, forventede Folketingets postomdeling, at en MF'er ville modtage fem kilo post om dagen, og i travle perioder op til tyve kilo.

Det er ikke Folketinget og dets medlemmer, der udformer lovgivningen. Størstedelen af love og retsregler kommer direkte fra EU. Lovgivningsarbejdet varetages af embedsmænd i ministerierne og i de mange ekspertkommissioner, der sjældent har MF'ere blandt sine medlemmer. Folketingets rolle er reduceret til at nikke til lovforslag, der er udformet af embedsmænd og eksperter, og som tingets medlemmer ikke er stand til at overskue og tage stilling til. Magten er forskudt fra Folketinget til EU, ministerierne(s embedsmænd) og kommissioner. Ikke engang i de stående folketingsudvalg kan man regne med, at lovforslag bliver gennemarbejdede og forstået af kvalificerede MF'ere – også her er arbejdet for stort og komplekst. Tendensen er, at lovforslag i højere og højere grad er rammelovgivninger, der går uændrede gennem Folketinget.

Den ideale forestilling om Folketinget går på, at befolkningen til et folketingsvalg vælger deres repræsentanter, der derefter sidder sammen i den lovgivende forsamling og udformer og vedtager de love, landet styres efter. Intet kunne være mere forkert. Folketingets medlemmer laver ikke lovgivningsarbejde. De *er* ikke engang i Folketinget – tænd blot for Folketingets tv-kanal og se,

hvor affolket folketingssalen er. I stedet for at lave det lovgivningsarbejde, de ideelt set burde lave, men som de reelt ikke er i stand til at lave, bruger MF'ere deres tid på at profilere sig selv og deres parti i medierne; de agerer levende reklamesøjler for de partier, der, som vi skal se i næste kapitel, egentlig mere rammende kan beskrives som virksomheder.

III. Partivirksomhederne og den politiske elite

PARTIER ELLER VIRKSOMHEDER?

I dette kapitel skal vi se nærmere på en af de vigtigste politiske institutioner i det danske politiske system: partierne. Partierne spiller stadig en vigtig rolle, selvom de målt på antallet af medlemmer er meget mindre, end de engang var. I 1960 var antallet af medlemmer i de tre største partier 259.459 (Socialdemokratiet), 192.629 (Venstre) og 108.751 (Det Konservative Folkeparti) – de tilsvarende tal fra 2013 er hhv. 39.345, 43.530 og 11.812. I 1960 var omkring 600.000 danskere, eller over tyve procent af vælgerne, medlem af et parti. I 2011 var det tilsvarende tal 160.000, hvilket svarer til ca. fire procent af vælgerne. Man skal i den forbindelse huske på, at befolkningens størrelse samlet set er vokset med lidt over en million mennesker i samme periode. Selvom det altid har været et mindretal af befolkningen, der har været medlem af et parti, var partierne engang til en vis grad folkelige organisationer, som en stor del af befolkningen deltog i. Partier var netop *partier*, altså folkelige og demokratiske organisationer, der kæmpede for bestemte politiske sager. Det er de egentligt ikke længere. Vi kalder det godt nok stadig partier, nok mest af gammel vane, men reelt er partierne i dag ikke længere partier – de er derimod snarere virksomheder og interesseorganisationer.

Selvom der selvfølgelig er forskelle på de partier, der stiller op til Folketinget, er det overordnede billede dog ret tyndigt: Partierne er blevet professionaliserede, virksomhedslignende, topstyrede organisationer. De foreta-

ger markedsanalyser og udformer produkter (holdninger), der kan sælges på vælgermarkedet, hvor valutaen er stemmer. De har professionelle kommunikationsafdelinger, der kan reklamere for produkterne på en appellerende måde, og de sørger for at udvælge og uddanne sælgere (folketingskandidaterne), der virker tiltrækkende for det specifikke kundesegment, som de retter deres produkter ind efter. Sælgerne skal kunne begå sig i medierne, og helst besidde en række karaktertræk: De skal virke sympatiske, rolige, saglige og lidenskabelige, de må gerne være smukke, men helst ikke for smukke, for det er vigtigt at vælgerne kan identificere sig med kandidaterne. Der skal helst ikke tages billeder af dem, hvor de eksempelvis ryger eller drikker – men hvis man kan lave et interview, gerne totalt blottet for politisk indhold, til et eller andet magasin, med et tilhørende billede af folketingskandidaten, der vasker op, river blade sammen i haven eller motionerer, er det godt. Den valuta, kunderne betaler med – stemmer – kan heldigvis veksles til kroner og øre ved hjælp af statsstøtten til partierne, og hvor det ikke rækker, træder fagbevægelsen (i 'venstre'-fløjens tilfælde) og det private erhvervsliv (for borgerlige partier) til. Private virksomheders finansiering af partier bliver underligt nok oftest omtalt som 'partistøtte', selvom der som regel reelt er tale om et simpelt køb af ydelser – virksomheden betaler, og partiet gør, hvad det kan, for at sikre virksomheden profitable vilkår.

Meget af det, man kan kritisere de etablerede folketingspartier for, er muligvis ikke ene og alene deres skyld. Langt hen af vejen er de tvunget til at handle på bestemte måder for at trænge igennem medierne, som er partiernes primære kommunikationskanal – og som vi skal se nærmere på i næste kapitel. Men i virkeligheden er det

ikke så vigtigt, hvis 'skyld' det er. Det vigtige er i første omgang at få greb om, hvordan tingene forholder sig, og tage stilling til, hvordan man reagerer på det.

DEN POLITISKE ELITE

En af partiernes vigtige opgaver er at udvælge de kandidater, der opstilles til valg. Eftersom det kun er en lille del af befolkningen, der er medlem af et parti, er det i dag kun omkring fire procent af vælgerne, der formelt bestemmer, hvem man kan stemme på til et folketingsvalg. Hvordan denne udvælgelsesproces end foregår, er det tydeligt, at der er et klart mønster i, hvem der rent faktisk ender i Folketinget. Sammensætningen af folketingsmedlemmerne er i de seneste årtier blevet mere og mere homogen (Enhedslisten udgør her en delvis undtagelse, idet de i sammensætningen af opstillingslister tager højde for eksempelvis køn og faglig baggrund). Som mange har påpeget, er andelen af akademikere blandt Folketingets medlemmer påfaldende højt. Folketingsmedlemmerne bliver mere og mere ens, i en sådan grad at man i dag kan tale om en politisk klasse eller elite, der reproducerer sig selv – politikerne kommer som regel fra nogenlunde samme baggrund, har læst sammen på universitetet (oftest statskundskab, hvor de også har læst sammen med embedsmændene), og været aktive i ungdomspolitik sammen. Efter valget i 2011 var andelen af akademikere i Folketinget 57%, og faglærte arbejdere udgjorde kun 9%. De tilsvarende tal for hele befolkningen som helhed er hhv. 7% og 35%. Folketinget afspejler altså med hensyn til social og uddannelsesmæssig baggrund på ingen måde befolkningen. Tendensen til elitedannelse styrkes af, at politikerne har samme baggrund som toppen af medie verdenen, erhvervslivet og den kulturelle elite, hvil-

ket også kan ses i den ustandselige hoppen frem og tilbage mellem disse eliter.

Partierne er en af de instanser, der sikrer reproduktionen af denne politiske elite. Rekrutteringen til Folketinget sker gennem partierne, der sørger for at udvælge de kandidater, der bedst passer til at være professionelle politikere. Denne udvælgelse sker ikke ved, at der sidder en lille gruppe af magtfulde partibureaukrater og udvælger enkeltpersoner blandt massen af partimedlemmer – tværtimod sker den som regel ved hjælp af usynlig social kontrol, hvor der danner sig en bestemt kultur med bestemte kriterier og værdier, som man skal være i stand til at kunne afkode og passe ind i for at kunne nå til tops i det politiske system. Partierne sørger selvfølgelig for at udvælge de kandidater, der er de bedste politikere. Men hvad er en god politiker? Det er en person, der passer ind i det politiske system, én som kan begå sig på den rigtige måde i dette system. Partierne er optagede af at få flest mulige mandater i Folketinget, og derfor sker det helt af sig selv, at kandidater udvælges efter de kriterier, der allerede er dominerende. For at blive politiker skal man simpelthen besidde en række personlige egenskaber, der er nødvendige for at kunne begå sig i det politiske system, vi har i dag. Det er der sådan set ikke noget principielt forkert i – det kan sagtens være, at hurtigt tænkende mennesker, der klarer sig godt i diskussioner, er mere kvalificerede til at have bestemte politiske positioner. Problemet er, at udvælgelsen i dag sker ud fra en række kriterier, der politisk set i grunden er fuldstændig irrelevante.

Det, der sker til et folketingsvalg, er således, at befolkningen får muligheden for at nikke til en parlamentarisk elite, bestående af en ensartet gruppe akademikere,

der taler, tænker og handler på samme måde, både internt og i forhold til de andre samfundseliter, som de er viklet ind i. Denne parlamentariske elite er mere adskilt fra befolkningen end nogensinde før. Dette skyldes dels partiernes udvikling, men også medierne, som vi skal se nærmere på i næste kapitel.

VÆLGEREN SOM FORBRUGER

I løbet af de seneste årtier har partierne øget deres fokus på kommunikation, hvilket har ført til en generel professionalisering af partierne. De store partier laver i dag vælgeranalyser, hyrer analyseinstitutter til at lave interne undersøgelser for dem, laver fokusgrupper og sender deres politikere på mediekurser, hvor de blandt andet lærer at tale udenom, når journalister stiller dem ubehagelige spørgsmål. Der blive ført valgkamp året rundt, og reklamer for partier og politikere fylder det offentlige rum på lige linje med reklamer fra andre private virksomheder, der vil sælge noget. Partierne har gennemarbejdede og gennemtænkte visuelle identiteter, og bruger store mængder energi og penge på at opretholde regulære kommunikationsafdelinger, der sørger for, at partiet fremstår appellerende for vælgerne. Eller udtrykt på en anden måde: sørger for at virksomhedens *brand* står stærkt blandt forbrugerne. Og forbruger er i denne kontekst det rigtige ord – når partierne bliver til virksomheder, bliver vælgerne til forbruger.

Det karakteristiske ved at være forbruger er, at man foretager valg med udgangspunkt i ens egne specifikke ønsker, begær og behov. Jeg køber en cola, fordi *jeg* er tørstig og har lyst til cola. Det ville slet ikke give mening som enkeltperson at købe en cola, fordi der er et generelt behov for cola. Forbrugsvalg centrerer sig omkring

forbrugeren *partikulære* behov, og orienterer sig ikke efter almene behov i samfundet. Når denne forbrugslogik sniger sig ind i det politiske liv, forvrænger den måden hvorpå man forholder sig til politik. Når partierne tiltaler vælgerne, ikke i kraft af det, de har *tilfælles* med alle andre, men derimod i kraft af det, der *adskiller* dem fra alle andre, så begynder vælgere at forholde sig til politik som til forbrug. Man begynder at stille sig selv spørgsmål som: Hvilket parti varetager *mine* interesser bedst? Man stemmer måske på Enhedslisten som studerende, for de vil jo hæve SU'en. Når man er blevet færdig med sit studie og har scoret et højtlønnede job, stemmer man så på Liberal Alliance, for man vil gerne betale mindre i skat. Når man kommer op i årene og bliver en resigneret, livstræt nostalgiker, stemmer man på De Konservative, og når man til sidst er blevet helt gammel, bange for alt fremmed og afhængig af det offentlige, stemmer man selvfølgelig på Dansk Folkeparti. Dette er en stemmeadfærd, der svarer til forbrugets logik. Folketingsvalget blive endnu en shoppingtur.

I stedet for at tage udgangspunkt i ens egen situation, når man skal tage stilling til politiske spørgsmål, burde hele den politiske kultur tilskynde alle til at gøre det præcist *modsatte* – nemlig forsøge at se bort fra sin egen partikulære situation. Den politiske stillingstagen skal tage udgangspunkt i spørgsmålet: *hvad er bedst for alle?*, og ikke spørgsmålet: *Hvad tjener bedst mine interesser?* Forbrugeren er det politiske subjekts død. Desværre gør partierne ikke meget for at modarbejde tendensen til at gøre vælgere til forbrugere. En tendens, som partierne muligvis ikke er den primære årsag til, men som de alligevel fremmer mere, end de bekæmper.

POLITIKERLEDE ER PROGRESSIVT

Det kan ikke komme som en overraskelse, at tilliden til politikerne er i bund, når de fremstår som nogle, der prøver at sælge noget. Når man ser toppolitikere optræde i medierne kan man ikke undgå at lægge mærke til den indstuderede og maskinelle måde, de taler på – ofte med en ufattelig evne til evindelige gentagelser, formuleret i slidte sproglige klichéer, af de samme ikke-argumenter for den designerpolitik, som er udviklet og indøvet af spindoktorer og kommunikationsafdelinger. *Politikerlede er den eneste fornuftige reaktion på denne udvikling.* Politikerlede er ikke det demokratiske problem, det ofte bliver gjort til, men tværtimod et demokratisk sundhedstegn – et tegn på, at befolkningen ikke finder sig i at blive talt ned til og ikke finder sig i at blive tiltalt som blot og bar forbruger. I politisk øjemed er det en fuldkommen uvedkommende måde at blive talt til på, og man bliver fluks grebet af en uforstående form for ligeegyldighed. Sofavælgeren, der ikke interesserer sig for, hvad der foregår i Folketinget, og synes at alle politikerne er utroværdige, reagerer i virkeligheden langt mere passende end den typiske 'engagerede' vælger, der går op i at læse partiprogrammer, følge med i valgkampen og glæder sig til at stemme og fejre demokratiet på valgdagen.

Det er imidlertid ikke op til partierne selv at styre denne udvikling – det er ikke sådan, at et parti kan beslutte sig for at forlade den rådne partikultur, og begynde at sige hvad man mener uden for meget omsvøb. Eller jo, det kunne det godt, men det ville i så fald hurtigt ryge under spærregrensen, idet vejen til vælgerne går gennem medierne, der ligesom partierne tiltaler vælgere som forbrugere. En af de vigtige faktorer, der til en vis grad

tvinger partierne til at acceptere den herskende kommunikationslogik, er altså medierne. Dem skal vi derfor nu se nærmere på.

IV. Mediernes antidemokratiske funktion

For langt de fleste mennesker er dagbladene, Danmarks Radio, TV2 og diverse politiske nyhedsmedier på nettet den primære kontakt til det politiske liv på Christiansborg. Medierne udgør derfor et vigtigt og magtfuldt element i det politiske system. De har stor indflydelse på, *hvilke* politiske spørgsmål, der bliver anset for at være vigtige og presserende, *hvordan* og *hvornår* disse spørgsmål bliver diskuteret, og *hvem* der diskuterer dem.

Meget er blevet sagt om mediernes fordærvende indflydelse på den offentlige debat. Såkaldte 'debattører' og politikere beklager sig ofte over, at medielogikken sniger sig ind overalt og forstyrrer den frie, demokratiske samtale. Jeg ønsker ikke at deltage i dette klagekor, der alt for ofte erstatter analysen med en hurtig bemærkning om, at 'det er mediernes skyld'. Jeg er ikke interesseret i, hvem der er 'skyld' i den måde, forholdet mellem medier og politik har udviklet sig på. I første omgang vil jeg bare beskrive den konkrete interaktion mellem det politiske liv og medierne, og påpege de demokratiske problemer, der opstår i den forbindelse. Igen: Det vigtige er ikke, hvem der har skylden – det vigtige er at finde ud af hvad problemet er, og hvad vi kan gøre ved det.

FRAGMENTERING OG SEGMENTERING

Nutidens medievirkelighed er på mange måder mere kompliceret og mindre entydigt end i tidligere tider. Fra midten af 1800-tallet blev partipresse-systemet udviklet – et system, der gradvist smuldrede i årtierne efter Anden Verdenskrig. De største partier havde hver deres

loyale dagblad, der formidlede partiets synspunkter og agenda til læserne. I virkeligheden var selve partierne de vigtigste medier i denne periode; store dele af befolkningen var medlem af et parti, og partierne og deres aviser fungerede som fora for kommunikation mellem den politiske elite og den bredere befolkning. Fremkomsten af radioen i 1920'erne og TV'et i 1950'erne ændrede på dette. Danmarks Radio blev dominerende, hvilket også betød, at en ny måde at dække det politiske liv på blev dominerende: Objektivitet, væsentlighed og neutralitet blev idealerne. Der blev holdt nøje øje med, at alle partier fik lige lang taletid i debatterne. Efter bruddet på DR's monopol i 1988 kom først TV2, og siden andre kanaler, til.

Den fragmenterede medievirkelighed, vi kender i dag, er især et resultat af internettets udvikling. De sociale medier er blevet en væsentlig kilde til nyheder, og det er her, man kan finde noget der ligner en egentlig global medievirkelighed, idet globale nyhedsmedier er umiddelbart tilgængelige på nettet og flyder ubesværet rundt på de sociale medier.

En af konsekvenserne af den fragmentering, medierne har undergået især de sidste ti år, er, at vi i højere og højere grad lever i parallelle medievirkeligheder. Der findes ikke længere medier, der henvender sig til hele befolkningen med henblik på at informere om, hvad der foregår på Christiansborg. Selv DR1's nyhedsudsendelser er rettet mod et bestemt segment, idet DR har udviklet prototypiske seer-modeller, som fungerer som rettesnore for nyhedsudsendelserne: 18.30-nyhederne sigter efter hjemmesygeplejersken Birte på 49, der bor til leje i Vejle og gerne vil se noget, der "rammer hende personligt", og som hun kan lytte til mens hun går og laver "huslige

sysler." 21.30-nyhederne retter sig mod den bankuddannede og selvstændige René på 35, der bor i eget hus i Roskilde og ikke er så glad for, når nyhederne "spilder hans tid." Den sociale opsplittning af offentligheden er endnu lettere at få øje på i dagbladene, der i deres udvælgelse af stof retter sig efter bestemte befolkningsgrupper. Tendensen fremstår klarest på internettet, der i højere og højere grad *partikulariseres*. I bestræbelsen på at gøre markedsføring mere effektiv individualiseres internettet. Hvis du er registreret som single på facebook, bliver du bombarderet med reklamer for datingsites. Er du registreret som en midaldrende mand, får du reklamer for produkter, der kan hjælpe mod hårtab. Hvilke søgeresultater du får på google, afhænger af, hvad du tidligere har søgt på, og hvilke sider du tidligere har klikket dig ind på.

De sociale medier, og især Facebook, er i praksis blevet fora for offentlige politiske diskussioner og fungerer også som en vigtig kilde til nyheder for mange mennesker. Facebookvennerne poster nyheder og artikler, og kommenterer og diskuterer dem. Facebook bliver derved et sted, hvor man orienterer sig om, hvad der foregår i verden, hvad der er vigtigt, og ikke mindst hvordan andre forholder sig til disse emner. Problemet med facebook som kilde til nyheder og samfundsdebat er, at det i endnu højere grad end de andre medier forstærker tendensen til at opsplitte medievirkeligheden. Hvad man ser på facebook afhænger af, hvilke venner man har, hvilke sider man har 'liket' og hvilke grupper, man er med i. Dermed kommer Facebook, ligesom resten af internettet, til at fungere som et spejl, hvor man får bekræftet det verdenssyn, man allerede har.

FRAGMENTERINGENS POSITIVE ASPEKTER

Man skal dog heller ikke undervurdere, at de sociale medier og den generelle fragmentering af mediebilledet rummer nogle positive muligheder. *For det første* gør internetmedier det muligt at orientere sig bredere og mere internationalt, og kan være en kilde til en masse gode og vigtige nyheder og artikler, som ikke når mainstream-medierne. Facebook er fyldt med grupper, hvor folk fra hele verden deler artikler om forskellige emner – det kan eksempelvis være en gruppe der deler nyheder og artikler om krisen i Europa, om krigen i Syrien, om litterære tendenser osv. På den måde kan de sociale medier fungere som en kilde til vigtige nyheder, der ellers ikke ville blive spredt og læst i samme omfang. *For det andet* giver den opsplittede medievirkelighed et mere retvisende billede af samfundet; vi lever faktisk i en vis forstand i forskellige virkeligheder. Et tænkt eksempel kan illustrere dette: En sort mand sidder på gaden og tigger. Den 'solidariske', venstreorienterede type går forbi, og hvad ser han? Et undertrykt menneske, der har brug for hjælp, og som er endt i sin ulykke på grund af en lang række komplekse sociale mekanismer og strukturer. En leder i det private erhvervsliv kører forbi i sin store, dyre bil – og ser en doven mand, der burde få sig et arbejde. En hvid racist går forbi, og ser en doven neger, der bekræfter ham i hans egen races overlegenhed. Selvfølgelig lever disse mennesker i en vis forstand i den samme virkelighed, men alligevel anlægger de forskellige blik på den og fortolker det, de ser, forskelligt. Deres forskellige perspektiver afspejler, at de kommer fra forskellige sociale lag og har forskellige baggrunde, som har præget deres syn på verden. På samme måde er de parallelle medievirkeligheder et udtryk for, at samfundet er præ-

get af modsætninger og skillelinjer, og at der eksisterer forskellige sociale klasser.

Pointen er, at den form for fælles referenceramme, som f.eks. TV-avisen under DR's monopol udgjorde, *ikke var apolitisk* og udgjorde en falsk enhed, der tildækkede sociale splittelser og konflikter. DR bestræber sig selvfølgelig på at være neutrale og objektive, og at lade flere forskellige synspunkter komme til orde. Men det, der i en given historisk periode bliver anset for at være neutralt og ukontroversielt, er ikke apolitisk. I tidligere tider kunne det være relativt ukontroversielt at komme med racistiske og sexistiske udtalelser – i dag kan vi se, at det, der blev anset for at være neutralt dengang, i virkeligheden hele tiden var særdeles politisk og senere også er blevet kontroversielt. Når noget bliver betragtet som neutralt (eksempelvis en bestemt vinkling af en historie i medierne) er det som regel blot et udtryk for, at den dominerende ideologi fungerer effektivt. Den form for nyhedsformidling, som eksempelvis DR i monopoltiden stod for, og som DR stadig til en vis grad forsøger at holde fast i – dvs. en bredt anlagt nyhedsformidling, der er rettet mod hele befolkningen – kan i realiteten fungere som en ideologisk mekanisme, der tilslører virkeligt eksisterende sociale modsætninger. At noget bliver anset for at være neutralt og ukontroversielt, er ikke ensbetydende med, at det er sandt. Ofte er det marginaliserede synspunkter, der viser sig at have fat i den lange ende. Og den udvikling, medierne er undergået især de seneste ti år, giver disse marginaliserede synspunkter bedre mulighed for at blive produceret og spredt.

DE KLASSISKE MEDIERS FORVRÆNGENDE DOMINANS

Når det kommer til formidling af politik, er nyheds- og debatudsendelser på DR og TV2 samt i de landsdæk-

kende dagblade stadig dominerende. Derfor har disse 'klassiske' medier stadig stor indflydelse på den offentlige debat om politiske spørgsmål. En af de måder, hvorpå medierne udøver en politisk magt, er ved at afgøre, *hvad* der diskuteres i offentligheden – det, som også er blevet kaldt mediernes *dagsordensættende funktion*. Et eksempel på dette var DR og TV2's stramme styring af dagsordenen i de afsluttende debatter op til folketingsvalget i 2001. Begge kanaler havde foretaget undersøgelser af, hvad der optog de danske vælgere mest, og udvalgte på den baggrund fire emner, der skulle diskuteres: udlændinge, ældre, sundhed og skat. Alle andre emner var forbudte. Hvis en folketingskandidat mente at det var væsentligt at diskutere udenrigspolitik, EU, klima, miljø, arbejdsløshed, fattigdom, uddannelse eller noget andet, blev vedkommende stoppet af værten.

Umiddelbart kunne man tro, at dette i virkeligheden giver debatten en højere demokratisk kvalitet, idet befolkningen bestemmer, hvad der er vigtigt. Men denne indvending overser, at 'befolkningens holdninger' ikke er en statisk størrelse, men tværtimod noget, der er skabt og hele tiden bliver skabt gennem eksempelvis medier og politiske organisationer (partier, NGO'er, interesseorganisationer osv.), der forsøger at få deres synspunkt ud gennem medierne. Befolkningens holdninger opstår ikke i et vakuum. Indvendingen overser også, at denne måde at sætte dagsordenen på bliver selvforstærkende – udlændinge, ældre, sundhed og skat *bliver* de emner, der optager befolkningen, *fordi* det er de emner, der bliver diskuteret mest. En vigtig del af den politiske kamp handler netop også om at prioritere politiske emner og sætte bestemte emner på den politiske dagsorden. En folketingskandidat, der har et legitimt projekt om at sætte

et bestemt spørgsmål på dagsordenen, blokeres og bliver tvunget til at diskutere de forudbestemte emner, som om det var de vigtigste. På denne måde fungerer DR's og TV2's udvælgelse af emner som politisk ensretning. Venstre og Dansk Folkeparti havde i flere år op til valget i 2001 ført kampagner om udlændingepolitik. Venstre er et af de rige partier, der har råd til at købe annoncer i aviser, magasiner, ved busstoppesteder og andre steder i det offentlige rum. På den måde havde Venstre og DF formået at skabe opmærksomhed om dette emne. En af grundene til at befolkningen var optaget af udlændingspørgsmål ved valget i 2001 var altså, at nogle politiske partier havde ført kampagner om dette. Når DR og TV2 derefter vælger at sætte dette emne i fokus, favoriserer de tydeligvis de politiske kræfter, der allerede har vundet kampen om at sætte dagsordenen.

Hvilke kriterier, der ligger til grund for mediernes udvælgelse af historier, kan være svært at gennemskue. Ofte kan kriteriet være: hvad skriver de andre medier om? Hvis noget dækkes intenst i nogle medier, vil de andre være tilbøjelige til at hoppe med på vognen. Et vigtigt kriterium er *aktualitet* – der er en klar tendens til at fokusere på begivenheder, hvis umiddelbare konsekvenser er tydelige og finder sted inden for en overskuelig tidshorisont. Dette kan betyde, at eksempelvis miljøspørgsmål, der kan have samme grad af presserende status over lange perioder, bliver overset. Endnu et kriterium, der lader til at være vigtigt, er *simplicitet*. Fænomener, der er svære og komplicerede at forstå, bliver nedtonede til fordel for historier der kan forklares relativt let. Tingene skal gå hurtigt, og politikere, der skal udtale sig til pressen, skal passe på ikke at rode sig ud i komplekse redegørelser for problemer, der skal løses. Politikere presses til at lære

at tale på en måde, der er tilpasset medierne – hvilket blandt andet gør det nødvendigt for partier, som nævnt i sidste kapitel, at sende deres politikere på mediekurser, hvis deres politikeruddannelse ikke allerede har lært dem at mestre medierne.

KOMMENTATORIET

Et af de fra et demokratisk perspektiv mest skadelige fænomener i nutidens mediebillede er den store rolle, der tilkommer de såkaldte politiske kommentatorer, hvad enten det er mediernes egne ansatte eller andre, der optræder som eksperter. Kommentatorerne er ofte tidligere topembedsmænd eller spindoktorer (Niels Krause-Kjær, Rulle Grabow, Peter Mogensen, Henrik Qvortrup, Christopher Arzrouni, Ralf Pittelkow, Michael Kristiansen, Søs Marie Serup) eller politikere (Hans Engell, Uffe Ellemann-Jensen), og de 'kender spillet indefra', som man siger i det slidte og klichétunge sprog, der præger alt, hvad der handler om det politiske liv på Christiansborg. Den lethed, hvormed man kan hoppe frem og tilbage mellem at være hhv. spindoktor og kommentator, siger noget om graden af sammenvævning i den logik, der præger partierne og medierne. På den ene side tvinges medierne til at have politiske kommentatorer, der kan afkode de strategiske elementer i de udtalelser, politikere kommer med, fordi partierne har udviklet sig til regulære kommunikationsvirksomheder. På den anden side tvinges partierne til at opruste i deres pressehåndtering, fordi medierne hyrer kommentatorer til at analysere deres udsagn. Som tidligere nævnt er det for så vidt ligegyldigt, hvem der er skyld i denne proces; pointen er at der har dannet sig en form for ond spiral, hvor medier og partier gensidigt opruster overfor hinanden og i denne proces

glemmer vælgerne. De politiske kommentatorer fokuserer i deres analyser ofte på alt andet end det politiske indhold – i stedet bliver man fyldt med dybest set ligegyldige analyser af, hvordan en given politiker positionerer sig internt i partiet, hvordan partiet positionerer sig internt i regeringen, hvordan regeringen positionerer sig i forhold til oppositionen, hvilken relation et udspil har til noget, den givne politiker har sagt ti år tidligere, hvad udsagnet betyder i forhold til et kommende valg og hvordan politikeren eller partiet forsøger at *brande* sig selv.

Diskussionen af den magt, kommentatorerne selv udøver, er påfaldende fraværende. Det er nemlig ikke sådan, at de bare beskriver og analyserer en foreliggende virkelighed. I og med at deres tilgang til det politiske liv er præget af ideen om politik som et slags strategisk spil, er de med til at skabe den politiske virkelighed, de taler om. Kommentatorerne taler ikke fra en position uden for det politiske liv, men er selv en del af det, og er dermed med til at forme den måde, vi taler og tænker om politik på. Når man i medierne konstant får kastet kommentatorernes politiske analyser i hovedet, begynder man naturligt nok selv at opfatte alle politikeres udsagn og udspil som strategiske positioneringer, der ikke så meget handler om at gennemføre konkrete politiske tiltag, men blot om at kapre vælgere og forbedre sin politiske position.

Et godt eksempel på, hvordan kommentatorerne udgør en politisk magtfaktor, samtidig med, at de præsenteres som uskyldige 'kommentatorer', der blot kommenterer andres aktiviteter, er den måde, de flere gange har reageret på i forbindelse med oprettelsen af nye partier. I 2010 forlod MF'eren Christian H. Hansen Dansk Folkeparti og stiftede partiet Fokus. Blandt de

politiske kommentatorer var der udbredt enighed om, at det nye parti ikke havde en chance for at blive valgt ind i Folketinget. Det var bemærkelsesværdigt, at der ikke i den situation var nogen diskussion af, hvilken indflydelse kommentatorernes vurdering havde på partiets chancer for succes. Når personer, der bliver anset for at være eksperter, udtaler, at de ikke regner med at et parti kan blive valgt ind i Folketinget, kan det ikke undgå at påvirke de vælgere, der muligvis kunne finde på at stemme på dette parti. Partiet blev ganske rigtigt ikke valgt ind ved valget i 2011; det lykkedes faktisk slet ikke at indsamle nok underskrifter til at blive opstillingsberettiget. Men havde det også været tilfældet, hvis kommentatorkasten havde været hurtigt ude med positive vurderinger?

Klassen af politiske kommentatorer har også indflydelse på, hvilke politiske udspil partierne overhovedet kommer med. Partierne bliver nødt til at tænke medierne og kommentatorerne med ind i udformningen af politik – blandt andet fordi de mennesker, der sidder og udformer politiske udspil i partierne, er personer, der med stor sandsynlighed er tidligere eller fremtidige kommentatorer, eller i hvert fald tænker på samme måde. Resultatet er det, man kalder for *designerpolitik*, dvs. politiske udspil, der er udformet på baggrund af vælgeranalyser, og hvor kommunikationen og præsentationen i medierne er tænkt med i udspillet fra starten. Det er altså ikke sådan, at man først finder ud af, hvad man mener om et givent politisk spørgsmål, og så bagefter overvejer, hvordan man kan præsentere dette på den bedste måde overfor vælgerne gennem medierne – nej, allerede i selve udformningen af politikken er kommunikationen tænkt med, så de politiske projekter, der er for komplekse, upopulære

eller af andre grunde ikke har et oplagt brandings- og kommunikationspotential, udskilles fra starten. Det betyder ikke, at partier aldrig tør komme med udspil, der i udgangspunktet er upopulære i befolkningen; der har været masser af eksempler inden for de sidste par år, hvor de store partier har taget store nedskæringer på sig. Men de bruger netop disse politiske udspil til at brande sig selv som 'ansvarlige', som dem der tager de 'upopulære beslutninger', komplet med retorikken, om at vi alle må stramme bæltet ind i krisetider, og at det er 'nødvendigt' for at sikre den danske konkurrenceevne.

PERSONER, PERSONER, PERSONER

Til sidst en kommentar til et fænomen, der er blevet beskrevet mange andre steder, og som det derfor ikke er nødvendigt at bruge så meget plads på her. Ikke desto mindre er det vigtigt for at finde ud af, hvorfor det ikke længere giver mening at stemme til folketingsvalget. Dette fænomen er, hvad mange har kaldt individualiseringen af politik. Det øgede fokus på individer gælder på flere planer, og medierne er i høj grad involveret i denne mildest talt uheldige transformation af den politiske offentlighed. For det første sætter tendensen sig igennem i det øgede fokus på bestemte politiske personligheder og politikernes personlige liv. I 1960'erne kunne en dansk statsminister stadig forsvinde i flere dage, uden at pressen rapporterede om det – for det var simpelthen ikke politisk relevant. I dag har medierne mere fokus på *politikere* end *politik*, og deres privatliv, der som regel er fuldstændigt ligeegyldigt for vurderingen af deres politiske evner, er genstand for en intens nysgerrighed, hvilket ind imellem viser sig i en ekstrem grad, som da Karen Ellemann for et par år siden fik gennemrodet sit private

affald af Ekstra Bladet. Det politiske liv på Christiansborg kommer mere og mere til at handle om personer, og ikke politik, og her har medierne faktisk et ansvar, som de for det meste slet ikke lever op til.

Individualiseringen af politik ses også på andre planer, nemlig i den måde, medierne behandler og omtaler vælgere på. Et godt eksempel er DRs og TV2s nyhedsudsendelser, hvor man går meget op i at forankre historier om politiske udspil i meget konkrete historier om enkelte personer, der bliver ramt på forskellige måder af det pågældende udspil. Er der en historie om nedskæringer på dagpengeområdet, skal halvdelen af indslaget bestå af billeder af en dagpengemodtager, der står og tørrer sit køkkenbord af eller sidder og ryger en cigaret ud af vinduet i sin lejlighed. Kommer der et forslag om nedskæringer på SU'en, skal vi selvfølgelig på besøg hos en studerende på et kollegium. Det mest retvisende ville i virkeligheden være én gang for alle at filme en embedsmand, der sidder og arbejder ved et skrivebord, og så afspille det klip hver gang, der er nyheder om politiske tiltag fra Christiansborg.

Der kan sikkert være en sympatisk ambition bag DR's og TV2's måde at præsentere politiske historier på – man får en fornemmelse af, at lovforslag ikke bare handler om diskussioner i Folketinget (hvilket de, som vi har set, ikke engang gør), men rent faktisk har konkrete konsekvenser for levende mennesker, og det kan ligeledes være en mulighed for, at dem, der bliver ramt af politiske tiltag, kommer til orde (bortset fra at denne type personer i praksis altid reduceres til en slags umælende personer, der ikke har politiske holdninger, men kun kan tale om sit eget liv). Det paradoksale ved denne strategi er, at den faktisk er det modsatte af, hvad den prøver at være;

den præsenterer sig som en konkretisering af et politisk udspil – her får vi forbundet det abstrakte lovforslag med en konkret hverdagssituation og en konkret person. Men i virkeligheden er det en ekstremt abstrakt betragtning; dagpengemodtageren, der interviewes og filmes i indslaget, er netop ikke andet en dagpengemodtager, han eller hun reduceres til at være et eksemplar af kategorien 'dagpengemodtager'. Derved abstraheres der fra alle de andre ting, vedkommende er. Det konkrete ville i virkeligheden være at spørge et fuldstændigt tilfældigt menneske – for derved ville vedkommende blive tiltalt som et politisk subjekt, der er i stand til at forholde sig til politiske spørgsmål, selvom de ikke har nogen umiddelbar relation til vedkommendes private eksistens (i modsætning til den abstrakte logik: *jeg* har en holdning til dagpenge, fordi *jeg selv* er dagpengemodtager). Denne abstrakte og individualiserende logik, som ligger i DR og TV2s måde at præsentere nyheder om politik på, er dermed også en partikulariserende logik, der minder om den partikularisering, vi stødte på i sidste kapitel i forbindelse med partiernes måde at tiltale vælgere som forbrugere på. Det er den samme tankegang, der er på spil: Folk forventes at have politiske holdninger i kraft af deres private, partikulære interesser. Denne adfærd skabes, styrkes og opretholdes gennem den måde at præsentere politiske sager på, som er fremherskende i medie billedet i dag. Også her ser vi, at det politiske subjekt lægges i graven til fordel for den nyttemaksimerende, private forbruger, der her optræder som forbruger af politiske holdninger.

I næste kapitel skal vi se, hvad det vil sige at tiltale vælgere som forbrugere, idet vi sammenligner det med en anden og mere klassisk måde at tiltale vælgere på: nemlig som *borgere*. Vi skal også se, hvordan begge disse

måder at tiltale vælgerne på fejler, og prøve at formulere en mere positiv forståelse af, hvad det vil sige at handle som et politisk subjekt.

V. Borgeren, forbrugeren og det politiske subjekt

I dette kapitel vil jeg forsøge at beskrive tre forskellige måder at forstå det politisk handlende menneske på. Det er på samme tid tre forskellige måder at adressere mennesker på, og tre forskellige måder at handle på. Når man har stemmeret, er man *vælger*. Jeg vil argumentere for, at der i dag findes to dominerende måder at forstå og adressere vælgere på: for det første den klassiske forståelse af vælgeren som en myndig *borger*, og for det andet den nyere og stadig mere dominerende forståelse af vælgeren som *forbruger*. Disse to opfattelser af vælgeren er i modsætning til hinanden og lever alligevel side om side. Begge positioner tager både fejl og har ret, endda på samme tid, men på hver deres måde. Vi må derfor bevæge os væk fra disse to opfattelser, til en mere nuanceret forståelse af, hvad der gør individet til et politisk subjekt, hvilket jeg afslutningsvis vil forsøge at skitsere. Det politiske subjekt står i modsætning til vælgeren i dens to former: borgeren og forbrugeren. Bevægelsen kan også beskrives som overgangen fra en *abstrakt* og *almen* forståelse af mennesket (borgeren), over en *konkret* og *partikulær* forståelse af mennesket (forbrugeren) til en *konkret* og *almen* formulering af, hvad et politisk subjekt er. Disse tre forståelser af mennesket svarer til tre forskellige måder at handle politisk på.

BORGEREN: DEN ABSTRAKTE ALMENHED

To forhold afgør, om man har stemmeret til Folketinget: alder og statsborgerskab. Som stemmeberettiget har man altså politisk indflydelse i kraft af disse to isolerede fak-

torer: Er du over 18 år? Er du dansk statsborger? Den implicite forståelse af, hvad en vælger er, og hvad der gør vedkommende i stand til at foretage politiske valg og vurderinger, er i dette tilfælde *abstrakt*. Den er abstrakt, fordi den abstraherer fra alle andre faktorer end alder og statsborgerskab. Køn, højde, job, hårfarve, navn, holdninger, musiksmag, familie, og tusindvis af andre faktorer, der er en del af konkrete menneskers liv, ses der bort fra. Det eneste, der tæller, er: Er du 18 år? Er du dansk statsborger? Det vigtige her er, at selve grundlaget for politiske rettigheder udgøres af disse to abstraktioner.

Når du stemmer til et folketingsvalg, er du ikke blot reduceret til et abstrakt individ – du er også *almen*. Det betyder, at du ikke bliver anset for at være et partikulært individ med partikulære ønsker, som bestemmer dine holdninger og valg. Tværtimod, som stemmeberettigede (dvs. statsborgere over 18 år) er *alle lige*. Når du står i stemmeboksen, bag det blå forhæng, hvor ingen kan se dig, står du i samme situation som alle andre. Alle – også de mest magtfulde mennesker i samfundet – skal, hvis de vil gøre brug af deres ret til at stemme, ned på den lokale skole, vente pænt i køen, ind bag det blå forhæng og sætte et kryds på en seddel. I og med, at alle er reducerede til abstraktioner, er alle også sat som ligeværdige – *one man, one vote*, som man siger i Guds eget land.

Denne opfattelse af vælgeren stemmer overens med den klassiske opfattelse af *borgeren* i den liberale tradition. Som myndig borger er man et *frit* og *fornuftigt* menneske, der kan forholde sig *universelt* til politiske problemstillinger. Borgeren er ideelt set i stand til at sætte sig ud over sine egne interesser og reflektere frit over, hvad der er bedst for samfundet som sådan. Dette ideal om den frie politiske borger har haft en kæmpe indflydelse

på den vestlige verdens politiske tænkning og praksis, og udgør stadig et vigtigt både implicit og eksplicit referencepunkt i politiske debatter. Det er den menneskeforståelse, der ligger til grund for det repræsentative demokrati, hvor frie og myndige borgere i fællesskab vælger en repræsentativ forsamling, der danner en regering.

Problemet med borgeren er blandt andet, at han (og det er netop først og fremmest en *han*) historisk set har været udgjort af en ret lille del af befolkningen. Til at starte med var borgeren i hvert fald ikke kvinde, slave, kriminel, sort, arbejder osv. Tænk bare på de fem f'er, som var en huskeregel for, hvem der ikke havde stemmeret før 1915: fruentimmer, folkehold, fattige, forbrydere og fjolser. Borgeren var først og fremmest en hvid mand med ejendom: borgerskabet. Først gennem omfattende politiske kampe lykkedes det diverse marginaliserede grupper at tilkæmpe sig stemmeret, og det sjældent med borgerens billigelse. Historisk set har idealet om borgeren fungeret som et ideologisk slør, der har dækket over forsøget på at opretholde en meget partikulær gruppes uretmæssige magtposition. Idealet om borgeren har aldrig handlet om at etablere en demokratisk tilstand, men har tværtimod handlet om at opretholde en uretmæssig magt ved at præsentere sig som det modsatte, som en demokratisk legitim magt. Borgeren er med andre ord ren ideologi.

Problemet med borgeren er desuden, at den lighed i politisk indflydelse, der tilsyneladende er i stemmeafgivning – *one man, one vote* – er illusorisk. Vi lever, ligesom alle altid har gjort, i et samfund præget af en ekstrem ulighed, hvad angår muligheden for at udøve magt. Nogle har simpelthen mere magt end andre – og endnu mere problematisk: Nogle meget få har ekstremt meget

magt, og ekstremt mange har meget lidt magt. Den illusoriske lighed, der ligger i stemmeafgivningen, bidrager til at skjule denne ulighed.

Dog er der noget sandt og vigtigt i det element af almenhed, som ligger i borgerens begreb: Først og fremmest ideen om lighed, men også ideen om at mennesker er i stand til at forholde sig til politiske spørgsmål, der rækker ud over deres private livsomstændigheder. Det at man er dansker, gør ikke, at man kun kan forholde sig til, hvad der foregår i Danmark, og det gør heller ikke, at ens holdning til danske forhold automatisk er mere kvalificeret end ikke-danskeres.

Det er altså værd at holde fast i borgerens almenhed. Det samme kan ikke siges om borgerens abstrakt-hed. Den ser nemlig bort fra, at politiske holdninger og handlinger ikke opstår i et socialt vakuum, men derimod udgår fra de konkrete fællesskaber, man er en del af – familien, arbejdspladsen, skolen, studiet, venner osv. Man kan ikke uden videre frigøre sig fra alle sine konkrete forbindelser, når man står i en stemmeboks. Man kan ikke *umiddelbart* abstrahere sig selv fra sine omgivelser. Ideen om borgeren foregøgler, at det overhovedet er muligt i stemmeafgivningen at se bort fra ens partikulære, private eksistens.

FORBRUGEREN: DEN KONKRETE PARTIKULARITET

Forbrugeren er på mange måder borgerens negativ. I tidligere kapitler blev det beskrevet, hvordan medierne og partierne har en tendens til at adressere vælgerne som forbrugere. Hvor borgeren er grundlagt på en abstraktion, er forbrugeren derimod *konkret*, dvs. en mangfoldighed af forskellige behov. Det afgørende for borgeren er, at han er over 18 år og er statsborger, alt andet er

ligeegyldigt. Det afgørende for forbrugeren er derimod, at han eller hun har en masse forskellige behov, som vedkommende vil have dækket. Der er ingen grænser for, hvad de behov kan omfatte: Alt kan være genstand for forbrug. Ideen om forbrugeren implicerer altså ikke på samme måde som ideen om borgeren, at man isolerer bestemte kvaliteter og egenskaber ved personer, og abstraherer fra andre. Derved er forbrugeren *konkret*.

Det eneste, der er helt og aldeles afgørende for mennesket som forbruger er, at det netop er *ens egne* behov, der dækkes og er udgangspunktet for forbruget. Som forbruger er det altid ens egne behov, der er udgangspunkt for handling og stillingtagen. Når jeg skal vælge, om jeg vil have fiskefrikadeller eller vegetarlasagne til aftenmad, vælger jeg ikke ud fra, hvad flertallet eller gennemsnittet ville vælge – nej, jeg vælger ud fra, hvad *jeg*, i min fuldstændigt partikulære og private eksistens, bedst kan lide. Som sådan er forbrugeren *partikulær*, i modsætning til den almene borger, der som borger betragtet ikke adskiller sig fra alle andre borgere. Som forbruger, derimod, adskiller man sig altid fra alle andre forbrugere: Enhver forbruger er unik og har sin egen specielle sammensætning af behov. Du kan lide at putte smør på ostemadder, jeg kan godt lide at få kraniemassage om mandagen – og sådan er det.

Når forbrugets logik bringes ind i politik, betyder det, at vælgeren bliver tiltalt som den konkrete person, han eller hun er. Moderne designerpolitik, hvor segmentering og vælgeranalyser spiller en stor rolle, tager netop sit udgangspunkt i vælgerne som konkrete personer, der er forankrede i bestemte sociale fællesskaber. Man tiltales ikke som et abstrakt, fornuftigt individ, men som en samling specifikke begær, der kan tilfredsstilles. Dette

afspejles også i den måde, man kommunikerer på. Når man taler til den abstrakte borger, kommer man med stringente argumenter og analyser. Idealet er, at politik skal være bakket op af gennemsigtige og fornuftige argumenter, som alle kan gennemtænke og tage stilling til. Når vælgeren bliver forbruger af politik, ændrer kommunikationsformen sig: Der bliver mere fokus på personen og det, man kan kalde identificeringsparadigmet træder frem, dvs. ideen om, at det er vigtigt, at vælgeren kan identificere sig med politikeren. Dermed bliver det pludseligt vigtigt, hvordan politikere fremstår som specifikke personligheder.

Ligesom med borgeren er der noget af det, forbrugeren repræsenterer, der er værd at holde fast i: i dette tilfælde *det konkrete*. Når vælgeren tiltales som forbruger, udgøres grundlaget for det politiske engagement, og vedkommendes grundlag for at tage stilling til politiske emner, af de konkrete livsomstændigheder: Her indtænkes den sociale baggrund og de fællesskaber, man færdes i. Dette udgør en langt mere realistisk erkendelse af, hvordan mennesker danner deres holdninger og udvikler en politisk bevidsthed, nemlig sammen med andre i de umiddelbare omgivelser, man færdes i. Jeg er ikke bare en dansk statsborger på over 18 år. Jeg er eksempelvis en kvinde på 41 år, der er arbejdsløs, har brunt hår, godt kan lide opera og rødvin, har to børn, bor i Aalborg, osv. Man kunne fortsætte i en uendelighed med at opregne karakteristika, der præciserer lige akkurat, hvad der udgør mit specifikke liv. Ideen om forbrugeren fanger alle disse nuancer på en måde, som den abstrakte idé om borgeren ikke gør.

Problemet er imidlertid, at denne konkrete betragtning forbliver partikulær: Som forbruger er det netop

mine behov, det handler om, og hvordan *jeg* bedst forvalter *min* ret til at stemme for at få opfyldt *mine* behov og varetaget *mine* interesser. Forbrugeren mangler med andre ord den almenhed, som borgeren har, og som betyder, at man som politisk handlende anses for at være i stand til at varetage ikke blot sine *egne* interesser, men faktisk er i stand til at handle i et fællesskab, hvor *alles* interesser varetages.

Forbrugeren og borgeren er *vælgerens* to eksistensmåder. Det er de dominerende måder at adressere og forstå vælgerne på, og eksisterer i dag side om side. Vælgeren er dels borger, dels forbruger. Begge er imidlertid dybt problematiske, men af hver sin grund. At tiltale vælgerne som borgere er at postulere en abstrakt lighed, der for det først ikke svarer til de reelle uligheder, der eksisterer, og for det andet bidrager til at opretholde disse uligheder. At tiltale vælgerne som forbrugere er til gengæld at reducere politik til et spørgsmål om, hvad der gavner *mig* bedst, hvilket parti der bedst varetager *mine* interesser i kraft af min partikulære sociale position, og hvilken politiker *jeg* bedst kan *identificere mig* med.

Når vælgere adresseres som borgere og forbrugere, adresseres de også som *danskere*. Tænk blot på, hvor meget politikere taler om 'danskerne', når de taler om vælgerne. Nationaliteten er en væsentlig del af både borgeren og forbrugeren, men på to forskellige måder. Man kan også sige, at borgeren og forbrugeren er to forskellige svar på spørgsmålet om, hvad det egentlig vil sige at være dansker. I borgerens tilfælde er nationaliteten en formel, juridisk bestemmelse: At være dansker er at være statsborger, dvs. at have de sociale, politiske og juridiske rettigheder, der følger med denne retslige bestemmelse.

Alle kan formelt set blive danskere i denne betydning, også selvom de oprindeligt har været statsborger i et andet land. I forbrugers tilfælde er nationaliteten derimod en form for identitet: At være dansker handler om den spøgelsesagtige og forkætrede 'danskhed', som aldrig helt lader sig definere, men som vi alle sammen alligevel forventes at vide med os selv, hvad er. Det er noget med at hygge sig, spise flæskesteg, være demokratisk og jovial og ytre sig frit i sin kolonihave. Det er følelsen af at høre til den danske kultur og være en del af et dansk fællesskab i og med den livsstil, man har. I modsætning til den formelle og juridiske danskhed, der knytter sig til borgeren, kan alle ikke bare umiddelbart bliver danskere på forbrugers måde; en dansk statsborger kan sagtens opføre sig 'udansk', og som højrefløjen ofte gør en del ud af, kan tidligere en udenlandsk statsborger godt blive dansk statsborger uden nogensinde at blive en 'rigtig dansker'.

DET POLITISKE SUBJEKT

Det, der er brug for, er altså at forbinde de to elementer, der er adskilt i borgeren og forbrugeren, nemlig *almenheden* og *konkretheden*, og adskille dem fra hhv. det partikulære og det abstrakte. Denne konkrete og almene politiske agent kunne vi kalde for *det politiske subjekt*. Et sådant politisk subjekt ville tage udgangspunkt i en sand og realistisk forståelse af, hvordan mennesker danner politiske holdninger, og hvordan man faktisk kan være i stand til at indgå i politiske fællesskaber, der lykkes med at forandre livsbetingelserne for sig selv og sine omgivelser.

Mennesker danner ikke deres holdninger i et socialt tomrum. Hvem man er, hvordan man ser verden, hvad

man mener om diverse politiske ting og sager, er i høj grad afgjort af de miljøer, man dannes og færdes i. Bestemte verdensbilleder forankres materielt i forskellige sociale klasser, og dannes, forandres og udvikles igennem opvæksten og resten af livet i de fællesskaber, man indgår i: først familien, senere skolen, vennerne, studierne, arbejdspladserne, jobcentrene, foreningerne osv.

Det helt afgørende her er at undgå at lave det, man kunne kalde for den kulturalistiske fejlslutning, hvilket består i at se den konkrete kulturelle ramme, som individet dannes indenfor, som en uoverstigelig grænse for vedkommendes tænkning og handling. Altså at se 'kulturen' som noget begrænsende, og som noget, der udtømmer, hvad et givent individ er og i det hele taget kan være. Denne fejlslutning findes både på højre- og venstrefløjen. På højrefløjen kan man eksempelvis finde argumentet om, at mennesker fra visse kulturer ikke lader sig integrere i det danske samfund, fordi de kommer fra en 'anden kultur'. Man gemmer sig bag et slør af pseudotolerance og siger, at der skam ikke er noget galt med eksempelvis islamisk kultur: De har bare deres egne kulturelle værdier, ligesom vi har vores 'danske' værdier. Der er ikke noget, der er bedre end noget andet, men det er bedst at holde dem adskilt, for ellers kommer de i konflikt med hinanden, lyder ræsonnementet. Den udtalte præmis for denne position er, at et individ, der er dannet inden for en bestemt kultur, aldrig rigtigt kan bryde ud af denne kultur – at individet så at sige ikke er andet end sin kultur. På venstrefløjen kan man støde på den samme tankegang, når eksempelvis visse anti-racistiske og feministiske positioner udelukker hvide og mænd fra overhovedet at kunne deltage i debatten – her bliver individerne på samme måde umiddelbart identifi-

ceret med den privilegerede position, de har i en bestemt kultur, og dette anses ligeledes for at være en uoverskridelig grænse.

Det eneste, der kræves for at undgå denne fejlslutning, er den indsigt, at der slet ikke eksisterer sådan noget som 'kulturer', der kan identificeres i absolut forstand. Det er muligt at tale om kulturer, men kulturer er altid noget, der er i bevægelse, noget dynamisk, noget der er i en tilstand af konstant tilblivelse, og som altid overlapper med hinanden. Man kan godt tale om en bestemt kultur i modsætning til en anden kultur, men der er aldrig absolutte grænser mellem kulturer. Og vigtigst af alt er kulturer altid prægede af interne modsætninger. For det første fordi man som sagt ikke kan trække skarpe grænser mellem forskellige kulturer, hvilket betyder, at der reelt nærmest ikke eksisterer andet end gråzoner, hvor forskellige kulturer overlapper og forskellige værdier, praksisser og holdninger brydes og kommer i konflikt med sig selv og hinanden. For det andet skyldes det, at kulturer altid udvikler sig i relation til samfundets økonomiske og politiske strukturer – og disse er altid (eller har i hvert fald i menneskehedens historie hidtil været) præget af ulighed, magthierarkier og kampe om materielle og symbolske ressourcer.

'Kulturer' er altså ikke forskelsløse enheder, som opsluger de individer, der vokser op og dannes og lever i dem. Her lurer imidlertid en anden faldgrube, der skal undgås: nemlig forestillingen om, at der eksisterer en menneskelig 'kerne', et menneskeligt 'væsen', der er upåvirket af kulturen og den historiske udvikling, og som er ens for alle mennesker. Individer er aldrig *bare* deres kultur – men de er heller ikke noget *mere end* eller noget *nedenunder* kulturen. Vi kan alle forholde os til ting, der

ligger uden for vores umiddelbare horisont og uden for den konkrete kultur, vi er en del af – men dette kan vi ikke gøre fra en position *uden for* den socialitet og kultur, som vi er en del af. Det universelle eller almene perspektiv nås ikke ved at abstrahere fra ens kulturelle og sociale udgangspunkt, ikke ved at aktivere en eller andet 'fornuftsevne', som gør os i stand til at hæve os op over det konkrete, levede liv – men tværtimod ved at gå helt ind i en kulturel formation, blotlægge dens modsigelser, og kæmpe de kampe, der udfolder sig dér. Det universelle og almene element i politiske handlinger er muligt, ikke på trods af konkrete og partikulære kulturer, men i kraft af disse kulturer, netop fordi de aldrig er afsluttede helheder, men altid hullede, ufærdige, utætte og udflydende.

I tråd med det ovenstående forstår ideen om det politiske subjekt i første omgang mennesket som et produkt af sine omgivelser. Mennesket er ikke noget abstraktum, det enkelte individ iboende. I sin virkelighed er det indbegrebet af samfundsforholdene. I og med at disse forhold er i konflikt med sig selv, er individet heller aldrig 'helt' og afrundet og afsluttet, men altid præget af modsætninger, konflikter og spændinger – hvilket er det, der udgør grundlaget for frie politiske handlinger. Jeg er et produkt af mine omgivelser, min sociale baggrund, mit miljø, min kultur – ja, jeg er intet andet end et sammenrend af disse sociale faktorer, for der er ikke noget *mere* i mig end det. Men samtidig kan jeg heller ikke udtømmes ved en opregning alle de karakteristika, jeg har. Jeg er muligvis dansker, studerende og allergiker, men jeg er ikke *kun* dansker, studerende og allergiker – og selv hvis man opregnede *alle* fakta om mig, ville det stadig ikke være en udtømmende og dækkende beskrivelse. Ikke fordi der er noget mystisk 'mere' i mig, en uudgrundelig 'kerne', men

fordi alle disse forskellige bestemmelser aldrig helt passer sammen og udgør et sammenhængende hele. Dette er, hvad det er at være et frit menneskeligt subjekt – det er ikke andet end en minimal distance til enhver bestemmelse af, hvad jeg er, det er ikke andet end en minimal distance overfor ethvert objektivt karakteristikum. Det er evnen til at blive noget andet, eller måske snarere *den manglende evne til at forblive det samme*. Friheden er mulig, fordi alle disse bestemmelser altid er ustabile og kan ændres. Jeg er altid i en proces af tilblivelse, og derfor er enhver bestemmelse principielt midlertidig, og altid ustabil.

DET POLITISKE SUBJEKT I AKTION

Lad os prøve at gøre denne forestilling om det politiske subjekt bare lidt mere håndgribelig. At adressere mennesker som politiske subjekter er eksempelvis at opfordre til at lade være med at stemme til folketingsvalget: At lade være med at reducere sig selv til den abstrakte borger eller en partikulær forbruger, og derved bidrage til at opretholde et system, der skjuler de reelle magthierarkier. Eller anderledes formuleret: at holde op med at være *vælger*, og i stedet blive et politisk subjekt.

At handle som et politisk subjekt vil sige, at man i stedet for at stemme til folketingsvalget engagerer sig politisk i de omgivelser, man er en del af eller kan blive en del af; på arbejdspladsen, i skolen, i foreningen, i kvarteret, eller hvor man nu end færdes eller vil færdes. Politik handler ikke om med et par års mellemrum at vælge en parlamentarisk elite, der så sidder og administrerer i Folketinget. Politik handler om det liv, vi alle lever i i vores hverdag, og det liv alle andre lever i i deres hverdag. Engagér dig der hvor du er, i de fællesskaber, du allerede er

en del af. Det er *der*, det universelle og det almene opstår: Det lokale og konkrete står ikke i modsætning til det universelle og det almene. Man kan ikke direkte bekæmpe uretfærdigheden som sådan – man kan kun bekæmpe uretfærdigheden gennem kampen mod netop *denne eller hin* specifikke uretfærdighed. Det er det, det politiske subjekt gør – han eller hun eller hen eller høn ved, at det universelle og det almene opstår i det konkrete. Det politiske subjekt forbinder det konkrete med det almene, i stedet for at løsrive dem fra hinanden som vælgeren, i form af borgeren og forbrugeren, gør.

Det er vigtigt ikke at misforstå denne position som en slags sværmeri for det lokale. Det handler *ikke* bare om, at hvis alle mennesker gjorde lidt mere for at engagere sig i deres lokale foreninger, ville verden blive meget bedre. Mere end nogensinde er forbindelsen mellem verdensomspændende politiske og økonomiske problemer på den ene side, og individuelle problemer på den anden, tydelig. Dette skyldes blandt andet den udvikling i verdensøkonomien, som blev beskrevet i kapitel II. Vores tid er præget af en række problemer, der i sandhed er verdensomspændende, og som må løses på tilsvarende vis: finansmarkedernes amokløb, global ulighed og fattigdom, klimaforandringer og biogenetisk manipulation, bare for at nævne et par presserende eksempler. Der er masser af politiske problemer, der kræver international og organiseret handling, og derfor er det rent lokale fokus utilstrækkeligt. Det politiske subjekt er *ikke* lokalromantiker. Men det politiske subjekt ved og erfarer i sin praksis, at det universelle og almene – det, der vedrører *alle* – vokser ud af det konkrete engagement i det umiddelbare omgivelser. Ligeså snart man begynder at praktisere demokrati i sine omgivelser, opdager man,

at sande politiske principper i og af sig selv overskrider disse umiddelbare omgivelser. Universelle politiske principper er ikke noget, der udtænkes i abstrakt form og kan gennemføres oppefra, men noget, der vokser ud af konkrete kampe, og sætter sig igennem nedefra. Det politiske subjekt kan derfor meget vel starte i det lokale – men hvis man konsekvent praktiserer sande politiske principper, bryder disse af sig selv de lokale rammer, de undfangedes i.

Derfor er det politiske subjekt, i modsætning til vælgeren, hvad enten det er som borger eller forbruger, ikke dansker. Eller mere præcist: Det politiske subjekt kan godt være dansker, ligesom det kan bo på Kenny Drews vej i Sydhavnen, være frederikshavner, amagerkaner, københavnner og herningenser, være europæer og være vestlig. Men det er ikke vigtigt. Det nationale niveau er på én gang for småt og og stort til det politiske subjekt, for det politiske subjekt véd, at de vigtigste politiske problemer er verdensomspændende, og at løsningen på dem må opbygges, organiseres og gro nedefra.

Opfordringen til at undlade at stemme kan også formuleres sådan her: Lad være med at være vælger. Lad være med at lade dig reducere til den borger og den forbruger, den politiske elite vil have dig til at være. Gør i stedet hvad du kan for at blive et politisk subjekt, der nedbryder udemokratiske magthierarkier og lader nye politiske fællesskaber opstå.

VI. Stem ikke. Gør noget.

Lad os sammenfatte, hvad der er i det forudgående er blevet sagt om det danske politiske systems tilstand, og forsøge at drage de praktiske konsekvenser deraf for en politisk praksis, der ønsker at være demokratisk og for dem af os, der ønsker at handle som politiske subjekter.

Nationalstaten som ramme for politisk handling giver mindre og mindre mening. Grundlaget for det danske politiske system, som vi kender det, opstod i midten af 1800-tallet som svar på datidens politiske situation og de udfordringer og muligheder, der var i denne situation. Dette er ikke længere vores situation. I dag fremstår det politiske system i Danmark som et forældet og irrelevant administrationsapparat, der forhindrer den demokratiske styring af samfundets udvikling. Verdensøkonomiens udvikling over de sidste halvtreds år har gjort det langt sværere for nationale parlamenter og regeringer at regulere økonomien, i en sådan grad at de er reducerede til implementeringsorganer for multinationale selskaber, finansmarkeder og internationale økonomiske og politiske institutioner, der som regel lider af et alvorligt demokratisk underskud. At fortælle vælgerne, at man via Folketinget kan regulere den økonomiske udvikling, er at stikke dem blå i øjnene.

Folketingsmedlemmerne er blevet presset ud af rollen som lovgivere. Lovgivningsarbejdet foretages af EU, embedsmænd og kommissioner. I stedet for at være lovgivere optræder folketingsmedlemmerne som professionelle mediepersoner, der er optagede af at profilere sig selv og deres parti.

Folketinget er befolket af en politisk elite, der bliver mere og mere ensartet. Den politiske elite overlapper med andre sociale eliter i offentlige institutioner, medierne, diverse interesseorganisationer og erhvervslivet. At være folketingspolitiker er en karriere eller et trin på karrierestigen – politikerrollen er blevet professionaliseret. Parallelt med denne tendens er partierne også blevet professionaliserede, og fungerer langt hen af vejen mere som private virksomheder end partier. Partierne reproducerer den politiske elite og har udviklet professionelle kommunikationsafdelinger, laver vælgeranalyser og fokusgrupper for at skaffe vælgere. De adresserer vælgerne som forbrugere, opfører sig som firmaer, der skal sælge en vare, og gentager på mekanisk vis indstuderede reklamesætninger, der er udformet af spindoktorer og kommunikationseksperter.

Mange af de dårligdomme, der præger partierne, er opståede, udvikles og opretholdes i en vekselvirkning med de medier, der fungerer som de fleste vælgeres primære 'kontakt' med det politiske liv på Christiansborg. Medierne forstærker mange af de demokratiske problemer, der er ved den nuværende politiske situation. De politiske kommentatorer, der som regel er tidligere spindoktorer, og som har en alt for stor rolle i mediebilledet, forstærker tendensen til at opfatte politik som et 'spil', der først og fremmest handler om strategi og spin. Medierne bidrager desuden til at styrke det demokratisk usunde fokus på personer frem for politik, og taler ofte, ligesom partierne, til vælgerne som forbrugere, hvilket fortrænger det element af almenhed, der burde være i politiske diskussioner, til fordel for forbrugslogikkens fokus på enkeltindividens partikulære interesser.

STEM IKKE – FOR DEMOKRATIETS SKYLD

Det er åbenlyst at disse tendenser udgør et problem for udviklingen og sikringen af en demokratisk organisering af samfundet. Det helt afgørende spørgsmål er, hvordan man ændrer ved disse forhold. Kan man gøre op med disse tendenser *inden for* det etablerede politiske system? Kan man via folketingsvalget rette op på denne udvikling og udvikle mere demokratiske alternativer? Eller bliver man nødt til at organisere kampen for et mere demokratisk samfund ved siden af, uden for og i modsætning til det etablerede politiske system?

Her er det vigtigt at gentage noget, der allerede blev sagt i indledningen, nemlig at det ville være uendeligt abstrakt og unuanceret at tage stilling disse spørgsmål på en generel måde. Man kan ikke på en tilfredsstillende måde sige noget om, hvordan man generelt skal forholde sig til valg og nationale parlamenter. Den politiske aktion må altid bero på den konkrete analyse af den konkrete situation. Og det er på grund af den konkrete situation, at det ikke giver mening at stemme til det kommende folketingsvalg. Det kan godt være, at der i fremtiden opstår en situation, hvor det giver mening at stemme til folketingsvalg. Spørgsmålet om, hvorvidt man skal stemme er et spørgsmål om taktik. Svaret på de ovenstående spørgsmål er efter min bedste overbevisning: *Nej*, det kan *ikke* lade sig gøre at ændre den måde, det politiske system fungerer på, *inden for* dette system selv. *Ja*, vi bliver nødt til at organisere politisk handling og demokratiske praksisser *uden for, ved siden af* og *i modsætning* til det etablerede politiske systems funktionsmåde.

At undlade at stemme er det rigtige at gøre, fordi det er den eneste måde at tilkendegive på, at man er utilfreds,

ikke bare med de partier og kandidater, man kan stemme på, men med selve den ramme, valget foregår inden for; at man er utilfreds med den måde hele det spektakel, man kalder folketingsvalget, udfolder sig på. At undlade at stemme er den mest effektive måde at undgå at give legitimitet til de udemokratiske tilstande, vi lever under.

At undlade at stemme kan være en god politisk strategi, fordi det åbner op for en debat som vi mangler i Danmark. Stemmeafgivningen står fast som et dogme, og ingen stiller spørgsmålstejn ved, hvad det egentligt betyder at vi stemmer, hvorfor vi gør det, og om det overhovedet er en god idé. At stemme er blevet en fuldstændig fastgroet vane, som ingen længere tænker over, og sådanne fastgroede vaner bliver farlige, når de befæster sig i det politiske liv.

Når man stemmer til Folketinget, udøver man ikke en demokratisk ret. Folketinget er ikke det sted, befolkningens vilje og ønsker udtrykker sig. Befolkningen bestemmer ikke over sig selv, når der er valg til Folketinget. Forestillingen om, at vi lever i et velfungerende demokrati, hvor befolkningen via Folketinget har magten til at styre samfundets udvikling, er falsk. Og man gør ikke op med denne forestilling ved at blive ved med at stemme til folketingsvalget, dvs. ved at give sin støtte til dette politiske system. Det første – men langt fra det sidste – skridt er at stoppe med at stemme til folketingsvalget.

I år er det hundrede år siden, at den grundlovsændring, der gav blandt andet kvinder og fattige mænd stemmeret til Rigsdagen, blev vedtaget. Før 1915 havde kun ca. femten procent af befolkningen stemmeret. Kampen for kvinders og fattiges stemmeret var ubetinget progressiv. I den konkrete historiske situation, som de befandt sig i, var det uden tvivl det rigtige at kæmpe for at

få stemmeret. Dem, der dengang kæmpede for at udvide stemmeretten, kæmpede for de marginaliserede befolkningsgruppers politiske indflydelse, de kæmpede for et mere demokratisk samfund. Det er den samme kamp, vi må kæmpe i dag – *mod* illegitime magthierarkier, hvor de få bestemmer over de mange, og *for* en demokratisk politisk praksis, hvor *alle* bestemmer over *alle*, eller anderledes udtrykt: hvor samfundet bestemmer over sig selv. Den historiske udvikling har skabt en situation, hvor vi på paradoksalt vis må kæmpe denne kamp ved at gøre det modsatte af, hvad de progressive kræfter gjorde for hundrede år siden: I stedet for at kæmpe for at blive integreret i det politiske system, må vi kæmpe mod og på trods af det. Man forbliver ikke tro mod dén demokratiske impuls, som kom til udtryk i kampen for at give kvinder og fattige stemmeret, ved at stemme til folketingsvalget – tværtimod er den eneste måde at forblive tro over for denne impuls på, at lade være med at stemme, og i stedet engagere sig i de konkrete sociale omgivelser, som man er en del af, og som rummer mulighederne for at skabe og udvikle nye former for demokratiske fællesskaber.

Men allerede det at undlade at stemme er en aktiv handling. Det er ikke sådan, at hvis man ikke stemmer, er man automatisk passiv. Faktisk er det lige omvendt. Er der noget mere passivt end den måde, mange stemmer på? Man ser nogle TV-debatter, og så går man ned på den lokale skole og sætter sit kryds. Hvorfor? Fordi sådan plejer man at gøre, sådan gør de andre, og sådan er der generel enighed om at man bør gøre. Hvad er det lige, der er så aktivt ved at stemme? At stemme er at lade sig passivisere, og at reducere sig til at være borger og forbruger. Hvis der er én ting, den politiske elite vil have, så er det at man stemmer, og hvis der er én ting de

er bange for, så er det, at befolkningen for alvor bliver aktive. Hvis der er én ting, det etablerede, udemokratiske system frygter, så er det, at befolkningen stopper med at stemme – for derved ville det miste dets skin af legitimitet. At lade være med at stemme er i sig selv en handling. *Når du ikke stemmer, gør du noget.* Vi udgør allerede flertallet ved Europaparlamentsvalg. Vi udgør allerede ti-tvye procent af de stemmeberettigede i Danmark. Lad os også komme i flertal til folketingsvalget.

ANTI-UTOPI

Denne konklusion afføder ofte en reaktion i retningen af: ”Men hvad vil du så have, at man skal gøre? Hvilke politiske institutioner skal træde i stedet for de nuværende? Hvad er alternativet?” Der er flere ting at sige til sådan en reaktion. For det første er projektet i denne bog at vise, at det politiske systems nuværende forfatning er udemokratisk, og at det på denne baggrund ikke længere er meningsfyldt at stemme til folketingsvalget. Projektet er ikke at udvikle alternativer, og jeg mener ikke at dette indskrænker gyldigheden af det, der står i bogen. En sand og væsentlig kritik har i sig selv en eksistensberettigelse. For det andet – og dette er den vigtigste grund – så mener jeg at man principielt bør afstå fra at have for konkrete idéer til, hvordan samfundet ideelt set burde være. Utopisme har altid været en faldgrube for den politiske tænkning. At forestille sig, at man kan udvikle idéer og idealer, som man derefter kan indrette samfundet efter, er simpelthen en dårlig måde at tænke om samfundsudvikling på: En måde at tænke på, der uværgeligt skaber problemer, når man støder på hindringer for realiseringen af den ideelle model og opdager, at virkeligheden ikke lige lader sig presse ned i allerede skabte skabeloner.

En langt mere frugtbar og realistisk vej er at tage udgangspunkt i den konkrete analyse af de eksisterende uretfærdigheder og koncentrere sig om at afskaffe dem. Hvordan man gør op med udemokratiske tendenser og institutioner, og hvad man sætter i stedet for dem, må afgøres af og udvikles i de konkrete omstændigheder: Hvor bliver det gjort? Hvordan bliver det gjort? Hvornår bliver det gjort? Hvor hurtigt går det? Hvem gør det? Svarene på disse spørgsmål er fuldstændig afgørende for hvordan den konkrete gennemførelse af politiske forandringer kommer til at se ud, og der findes ikke én model, der passer til alle situationer. Nye politiske former må udvikles i selve den proces, det er at gøre op med de gamle former. Demokrati er ikke en tilstand, der skal skabes, et ideal, som virkeligheden har at rette sig efter. Demokrati er den virkelige bevægelse, der ophæver den nuværende tilstand. Derfor bør man afstå fra at udvikle detaljerede planer for et fremtidigt demokratisk samfund, og i stedet give plads til at lade en demokratisk praksis vokse ud af opgøret med det udemokratiske.

Denne bogs opfordring til læseren kan derfor ikke være andet end: *Lad være med at stemme, og engager dig politisk i dine omgivelser.* I stedet for at stemme, og tro på politikerne når de siger, at du derved får politisk indflydelse, så gør noget der, hvor du rent faktisk har en mulig for at ændre noget. Kæmp for demokrati på din arbejdsplads, på din skole, i dit parforhold, i din familie, i dit kvarter, i de foreninger, du er med i – og lad det derfra vokse og forbinde sig med andre kampe. Lad være med at tro, at ’politik’ er, når du går hen og stemmer til folketingsvalget, og opdag, at politik er det, der foregår, når du sammen med andre kæmper for at forbedre jeres liv – at politik er det der foregår, når du f.eks. kæmper

for at forbedre dine arbejdsbetingelser på din arbejdsplads. Engager dig i de sociale fællesskaber, du er en del af, og find sammen med andre ud af, hvad demokrati er, og hvordan I sammen kan gøre det bedre for jer selv og andre. Opdag den intime sammenhæng mellem det konkrete og det universelle. De universelle krav vokser altid ud af konkrete historiske situationer og bestemte sociale praksisser. Det er sådan, de store, globale politiske forandringer sker: Folk er aktive i at forme deres umiddelbare omgivelser, og opdager, at andre står i samme situation, og at man kan hjælpe hinanden. Skab forandringen nedfra.

VII. Typiske indvendinger

At lade være med at stemme strider mod de fleste danskeres intuitive politiske bevidsthed. Vi er alle opdraget til, at det er en demokratisk pligt at stemme. Selv hvis man er utilfreds med det politiske system eller de partier, der stiller op, holdes denne forudsætning intakt – for så stemmer man i det mindste blankt. I løbet af læsningen af denne bog vil der sikkert for mange læsere have trængt sig en del indvendinger mod bogens projekt på. I dette sidste kapitel vil jeg derfor forsøge at imødegå de mest almindelige indvendinger mod at lade være med at gøre brug af sin stemmeret.

”Det er for dovent og uengageret at lade være med at stemme. Stem i det mindste blankt for at tilkendegive din utilfredshed!”

Denne indvending er meget almindelig. De fleste anerkender at det kan give mening at stemme blankt, hvis man ikke føler at nogle af de eksisterende partier repræsenterer ens holdninger i tilstrækkelig grad. Og de fleste anerkender, at man derved viser, at man gerne vil deltage aktivt i demokratiet. Det er netop sådan, at en blank stemme for det meste forstås. På Folketingets hjemmeside står der følgende om at stemme blankt: ”Hvis man ikke ved, hvem man skal stemme på, kan man lade være med at sætte kryds på stemmesedlen. Det kaldes at stemme blankt. Selv om stemmesedlen er blank, har den alligevel en betydning. Man viser, at man gerne vil stemme og interessere sig for vores demokrati.” Men hvad hvis det ikke handler om at ”man ikke ved, hvem man skal

stemme på”, men tværtimod om at man *véd* at det er fuldstændigt ligegyldigt hvem man stemmer på, når Folketinget alligevel ikke har magten til at gennemføre andet end hvad andre, mere magtfulde instanser dikterer? At stemme blankt er at sige, at man egentlig gerne vil stemme, men at der ikke er nogle partier, man har lyst til at stemme på. Det er at give nogle innovative mennesker en mulighed for at spotte et hidtil uudnyttet marked for vælgere, og at oprette endnu en parti-virksomhed, der kan sælge politik. At stemme blankt er, ligesom en hvilken som helst anden stemme, at støtte den nuværende udemokratiske tilstand. At lade være med at stemme er den eneste måde at udvise en oprigtig ”interessere for vores demokrati” på.

”Det er for sløvt og let bare at melde sig ud, fordi man er utilfreds. Start selv et parti og stil op til Folketinget eller gå ind i et eksisterende parti og kæmp for dine synspunkter igennem det.”

Umiddelbart kunne det jo virke som en god idé at starte et parti, der kæmper for at gøre op med den udemokratiske samfundsudvikling, der er blevet skitseret i denne bog. Og hvem ved, måske kan det lade sig gøre? Jeg tror ikke på det. Vejen til Folketinget går gennem medierne, og det betyder, at man langt hen af vejen bliver tvunget til at acceptere mediernes logik for at komme igennem til vælgerne. Man bliver for det første nødt til at have en masse penge for at have et parti. For det andet bliver man nødt til at opbygge en professionel kommunikationsafdeling for at kunne håndtere medierne. For det tredje bliver man nødt til at finde og udvælge frontfigurer, der gør sig godt i medierne, som man siger – dvs. acceptere den personfokus, der hersker i nutidens politiske

liv. Et ’no bullshit’-parti ville simpelthen drukne i mediebilledet. At blive valgt ind i Folketinget vil sandsynligvis kræve at man accepterer mange af de onder, der udgør de demokratiske problemer ved den nuværende tilstand. Og det var jo netop dem, det handlede om at gøre op med. Kort sagt: Systemet kan ikke ændres *inde fra*, men må nedbrydes, udvikles og omformes i nye politiske former.

”Lidt er bedre end intet. Det kan godt være at Folketingets magt er meget indskrænket og udhulet, men det har dog stadig en smule at skulle have sagt. Hellere bruge den smule indflydelse man har, end at overlade det helt til reaktionære og udemokratiske kræfter. Man kan sagtens kæmpe for en ændring af det politiske system, samtidig med at man stemmer. Bare fordi man stemmer, behøver man ikke have illusioner om folketingsvalgets betydning.”

Denne indvending har helt klart noget på sig. Hvis man ikke nærer illusioner om Folketingets reelle muligheder for magtudøvelse, er det så stadig direkte skadeligt at stemme? Kan man ikke sagtens stemme for i det mindste at bruge den lille smule indflydelse, man trods alt får ved at stemme, samtidig med at man engagerer sig politisk på alle mulige andre måder i erkendelse af, at den demokratiske omformning af samfundet kun kan finde sted uden for Folketinget?

Dette er først og fremmest et strategisk spørgsmål. At lade være med at stemme er efter min mening i den nuværende situation det mest progressive at gøre, fordi det er en effektiv måde at vise på, at man er utilfreds med det politiske systems indretning. Denne handling kan fungere effektivt, netop fordi det for mange virker som et ekstremt og rabiat synspunkt – og dette kan bru-

ges til at pointere, at det ekstreme og rabiate i virkeligheden er, at så mange støtter op om et politisk system, der ikke tillader befolkningen at komme til orde og udøve en demokratisk magt. Det danske politiske systems institutionelle opbygning står stærkt, netop fordi vi har så høje stemmeprocenter. Vi stemmer pr. automatik, og debatten om stemmeafgivningens politiske betydning er næsten totalt fraværende. Derfor mener jeg, at den bedste strategi er at lade være med at stemme – at være mange der gør det, og at opfordre andre til at gøre det samme. Vi er så vant til diskussioner mellem folk, der opfordrer vælgerne til at stemme på det ene eller det andet parti. Vi er ikke vant til, at nogen direkte opfordrer til ikke at stemme. Det provokerende element i at undlade at stemme kan bruges til at åbne op for en tiltrængt debat om de manglende demokratiske kvaliteter ved den måde, det politiske system fungerer på. Uanset hvad man ellers laver af politisk arbejde, så legitimerer man stadig det eksisterende politiske system ved at stemme til folketingsvalget – og derfor mener jeg ikke, at man skal stemme.

”Det er utaknemmeligt og forkælet at lade være med at stemme. Mange mennesker er villige til at dø for at få lov til at stemme. Mange mennesker har ladet livet og kæmpet hårdt for din stemmeret.”

Dette argument støder man faktisk ofte på. På valgdagen ved sidste Europaparlamentsvalg lavede mine venner og jeg en lille politisk aktion i en park i Århus. Budskabet var, at man ikke skulle stemme til valget. To unge socialdemokrater gik rundt i parken og delte valgmateriale ud. Da de kom hen til os, forklarede vi dem, at vi ikke ville stemme til valget. De så helt forundrede ud, og en

af dem udrød: “Jamen, mange steder i verden risikerer folk deres liv for at få lov til at stemme!” Der er to ting at sige til dette spøjse argument. *For det første:* Det kan aldrig være et argument i sig selv, at nogle mennesker er villige til at sætte deres liv på spil for noget. Historien er fyldt med eksempler på, at folk sætter deres liv på spil for vanvittige politiske og religiøse idéer. Dette er selvfølgelig ikke tilfældet for de mennesker, der kæmper for at opnå stemmeret – dette er som regel en progressiv og vigtig kamp. Men kampen er ikke progressiv *fordi* folk sætter sit liv på spil; tværtimod sætter folk livet på spil, fordi kampen er progressiv og vigtig. *For det andet:* Hvis man tænker lidt nærmere over det, er det klart, at det ikke er selve stemmeafgivningen, folk sætter deres liv på spil for, når de kæmper for at få demokratisk indflydelse på den politiske udvikling. Man sætter ikke sit liv på spil for at sætte et kryds på et stykke papir. Det er derimod netop det at få en reel indflydelse på den politiske beslutningsproces, man kæmper for, når man kæmper for stemmeret. Der er altså ikke særlig meget grund til at risikere sit liv for at få lov til at stemme, hvis den stemme alligevel ikke betyder at man får en reel indflydelse på den politiske beslutningsproces.

Den ideologiske logik, der sætter lighedstegn mellem det at stemme og det at have demokratisk politisk indflydelse, må brydes – for det svarer ikke til realiteten. Denne identificering (demokratisk politisk indflydelse = stemmeafgivning) er muligvis gyldig andre steder i verden, og den har muligvis også været gyldig i Danmark engang. I disse tilfælde er retten til at stemme værd at kæmpe for. Men i den nuværende situation er den ikke gyldig, og derfor giver den ovenstående indvending ikke blot ingen mening, men er oven i købet skadelig, fordi

den fremstiller folketingsvalget som om det var en sand demokratisk proces, og dermed tildækker de eksisterende uretfærdigheder.

”*Det er en demokratisk pligt at stemme*”

Dette udtryk – demokratisk pligt – støder man ofte på i diskussioner om stemmeafgivning. Faktisk mener et flertal af danskerne, at stemmeafgivningen er at betragte som en pligt. Denne måde at tale om stemmeafgivningen på står ekstremt stærkt og uimodsagt i den danske offentlighed.

Hvis man overvejer forestillingen om stemmeafgivningens pligt karakter nærmere, viser det sig, at man i virkeligheden siger noget andet end man mener, eller måske endda siger *det modsatte* af, hvad man mener. Intentionen i udsagnet er noget i retningen af: ”Man har en forpligtelse til at indgå aktivt i de politiske fællesskaber, man er en del af. Man kan ikke bare melde sig ud af verden og passe sig selv, og overlade det til andre at forvalte det fælles.” I denne intention gemmer der sig faktisk en sympatisk tanke om, at det er værdifuldt af være aktiv og engageret i sine omgivelser. Problemet opstår, når man tror, at man er aktiv og engageret, fordi man stemmer til et folketingsvalg. Faktisk forholder det sig lige akkurat helt omvendt: At stemme til folketingsvalget fungerer netop ofte som en måde at distancere sig fra ens omgivelser på. I det omfang man tror, at man deltager i en ægte demokratisk proces, når man stemmer, kan det afholde en fra at engagere sig i de demokratiske fællesskaber, der faktisk eksisterer. Man går troskyldig ned på den lokale skole, står tålmodigt i kø, afgiver sin stemme, og føler derefter, at man nu har gjort sin demokratiske pligt, og er en god engageret

vælger. Hvorefter man så gør absolut intet, før der er valg igen. Når man siger, at ”det er en demokratisk pligt at stemme,” så tror man, at man siger at ”man er forpligtet til på demokratisk vis at engagere sig aktivt i sine omgivelser.” I virkeligheden siger man: ”Du er forpligtet til at deltage i dette fremmedgørende og udemokratiske cirkus, så du ikke behøver engagere dig på en oprigtig måde i dine omgivelser.” Hvis man endelig skulle tale om en *demokratisk* pligt, skulle man altså hellere sige: I den nuværende situation er det en demokratisk pligt at lade være med at stemme.

Mange af indvendingerne mod at undlade at stemme baserer sig på to fejlagtige opfattelser. Den ene er, at man, når man ikke stemmer, er passiv eller inaktiv. Det er denne opfattelse, der både ligger til grund for og er konsekvensen af begrebet *sofavælger*. Sofavælgeren er et af de spøgelsesagtige billeder, der flourerer i den danske offentlighed. Os, der ikke stemmer, bliver stemplet som sofavælgerne. Dette begreb er dybt problematisk. Den, der ikke stemmer, er den, der bliver hjemme på sofaen: Det ultimative symbol på dovenskab og manglende engagement. I offentlige debatter om valgdeltagelsen ved Europaparlamentsvalg og kommunalvalg diskuteres ’sofavælgere’ altid kun som et problem der handler om, at disse mennesker er uengagerede, mangler de personlige ressourcer til at sætte sig ind i politiske sager, er uvidende eller syge. Sofavælgere bliver altid mødt med enten moralisme eller medlidenhed. Enten er de dovne, og bliver belært om at de skal tage sig sammen og leve op til deres ’demokratiske pligt’, eller også er det synd for dem, og de skal have hjælp (oplysningskampagner og sociale indsatser). Sofavælgeren er en *inaktiv* position.

Retorikken om sofavælgere arbejder i udemokratiets interesser, i og med at den etablerer følgende to ligestillinger: 'stemmer ikke = uengageret stakkel', og dens modsætning: 'stemmer = engageret borger'. Denne ideologiske logik må og skal brydes. Derfor har jeg skrevet denne bog. Den er mit bidrag til at vise, at vi er nogle, der ikke stemmer, netop *fordi* vi er engagerede mennesker, der ønsker at udvikle samfundet i en mere demokratisk retning.

At undlade at stemme er en aktiv handling. Det, jeg opfordrer til i denne bog, er ikke at være inaktiv. Tværtimod opfordrer jeg til at man aktivt undlader at stemme, og at man i stedet for at stemme rent faktisk *gør noget*. Den anden fejlagtige opfattelse, der ligger bag mange af de gængse indvendinger er, at stemmeafgivningen er en demokratisk handling, hvilket hele denne bog har forsøgt at modbevise. Det er *ikke* med til at skabe et mere demokratisk samfund, hvis man stemmer til folketingsvalget – tværtimod bidrager man med sin stemme, selv hvis den er blank, til at opretholde et politisk system, der forklæder sig som et demokrati, men som ikke har evnen til at fungere som befolkningens redskab til at regulere samfundsudviklingen. Samfundsudviklingen bliver dikteret af et komplekst netværk af udemokratiske instanser: multinationale og store nationale virksomheder, enkelte magtfulde nationalstater og deres centralbanker, EU og finanssektoren. Dette er ikke en udvikling, der kan modarbejdes i nationale parlamenter – det kræver, at vi organiserer os på én gang mere lokalt og internationalt. Det er tid til at opfinde nye politiske former.

Stem ikke til folketingsvalget.
Gør noget.

Noter, litteratur, kilder

Denne bog startede som et fælles projekt med min gode ven Esben Bøgh Sørensen. Da den tid kom, hvor bogen skulle skrives, havde Esben imidlertid ikke tid til at skrive den med mig. På det tidspunkt var grundlæggende idéer og argumenter kommet på plads gennem fælles diskussioner og planlægning af bogen. Derfor vil jeg først og fremmest gerne takke Esben for dette stykke arbejde. Jeg vil desuden gerne takke Forlaget Nemo, og især Daniel Madsen, for at udgive bogen, og for deres gode arbejde med bogen. Derudover vil jeg gerne sige tak til Nicolai Krejberg Knudsen, Cornelia Ploug, Henrik Jøker Bjerre og Andreas Thorsen for at have gennemlæst første udkast til bogen og komme med meget vigtige kommentarer, korrektioner og forslag; det er bogen blevet væsentligt bedre af.

Jeg har valgt at lade helt være med at henvise til litteratur og referere til de forskere, forfattere og tænkere, som jeg trækker på. Dette er valgt af flere årsager: for det første er det mere læsevenligt. For det andet skal teksten kunne stå selv, uden at læne sig op ad alle mulige andre bøger. De manglende referencer betyder selvfølgelig ikke, at jeg selv har udtænkt alt hvad der står i bogen – tværtimod er næsten alt hentet fra alle mulige forskellige værker, jeg har læst. Jeg har blot forsøgt at drage nogle politiske konsekvenser af den viden, jeg har andetsteds fra.

På et helt generelt plan er min tilgang præget af en række af nyere politiske filosoffer: især Slavoj Žižek, Alain Badiou, Michael Hardt og Antonio Negri, Jacques Rancière. Man kan helt sikkert også finde genklange af og direkte overtagede tankegange fra to af de helt store mestertænkere: Georg Wilhelm Friedrich Hegel og Karl Marx. Ud over disse generelle

inspirationskilder er der en række værker, jeg har trukket mere konkret på i udarbejdelsen af bogen:

Arrighi, Giovanni (2010): *The Long Twentieth Century*, Verso, har været til hjælp for at forstå forholdet mellem store virksomheder og nationalstaten.

Brenner, Robert (2006): *The Economics of Global Turbulence*, Verso, er en af de væsentlige baggrundstekster til beskrivelserne af udviklingen i den internationale økonomi i kapitel II.

Hardt, Michael og Negri, Antonio (2009): *Imperiet*, Informations forlag, har informeret mig om udviklingen i produktionen og arbejdet, samt forholdet mellem multinationale selskaber og nationalstater, altså afsnittet om eksterne begrænsninger i kapitel II.

Harvey, David (2005): *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, er en del af baggrundslitteraturen i forbindelse med beskrivelsen af den økonomiske udvikling siden 1970'erne i kapitel II.

Hjarvard, Stig (2013): *The Mediatization of Society*, Routledge, udgør sammen med Hjarvards andre bøger en væsentlig reference i kapitel IV.

Hjarvard, Stig (2008): *En verden af medier: Medialiseringen af politik, sprog, religion og leg*, Samfundslitteratur.

Hjarvard, Stig (1995): *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati*, Medieudvalget, Statsministeriet.

Kjær, Ulrik og Pedersen, Mogens N. (2004): *De danske folketingsmedlemmer: en parlamentarisk elite og dens rekruttering, cirkulation og transformation 1849-2001*, Magtudredningen, Aarhus Universitetsforlag, udgør en del af baggrundslitteraturen for afsnittet om den politiske elite i kapitel III.

Knudsen, Tim (2007): *Fra folkestyre til markedsdemokrati*, Akademisk forlag. Dette værk udgør en væsentlig baggrundstekst for hele bogen, og især for afsnittet om de interne begrænsninger på Folketingets magt i kapitel II, samt kapitel III om partiernes udvikling og IV om mediernes udvikling.

Lapavistas, Costas (2013): *Profiting Without Producing*, Verso, udgør en væsentlig kilde til forståelsen af finansialisering i kapitel II.

Olsen, Lars (2010) *Eliternes Triumf*, Forlaget Sohn, udgør en del af baggrundslitteraturen for afsnittet om den politiske elite i kapitel III.

Tal og oplysninger:

Nuestros Sueños No Caben En Sus Urnas! (Vores drømme kan ikke rummes i deres urner!) Parole brugt af argentinske arbejdere siden 2001 og 15M-bevægelsen i Spanien.

Kapitel II:

Oplysningerne om Walmarts omsætning er fra *Fortune Magazines* "Fortune 500"-liste, som er tilgængelig på <http://fortune.com/fortune500/>

Oplysningerne om multinationale selskabers omsætning i forhold til f.eks. Danmarks BNP er en beregning sammensat af opgørelser fra **Verdensbanken** og *Fortune Magazine*, og er hentet fra <http://dsteven-white.com/2012/08/11/the-top-175-global-economic-entities-2011/> Kilden til fakta om flash chash'et d. 6. maj 2010 er **Wikipedia**: http://en.wikipedia.org/wiki/2010_Flash_Crash (set d. 7. januar 2015)

Kilden til tallene vedr. de private bankers pengeskabelse er **Ole Bjergs Gode penge** (Informations forlag, 2013)

Helge Adam Møllers citat og oplysningerne om folketingets postomdeling er hentet fra **Tim Knudsens Fra folkestyre til markedsdemokrati**

Kapitel III:

Oplysninger om partiernes medlemstal er fra **Folketingets** hjemmeside: http://www.ft.dk/Folketinget/Oplysningen/Partier/~media/Pdf_materiale/Pdf_download/Folketingets%20Oplysning/Partiernes%20medlemstal%20fra%201960.pdf.ashx

At 57% af MF'ere efter valget i 2011 var akademikere, og 9% faglærte arbejdere, har jeg fra *Altinget*: <http://www.alinget.dk/artikel/detskaeveste-folketing-nogensinde>

Kapitel IV:

Oplysninger om DRs prototypiske seer-modeller og DRs og TV2s valg af emner i valgkampen i 2001 er hentet fra Stig Hjarvards *En verden af medier: Medialiseringen af politik, sprog, religion og leg*. At cirka 15% af befolkningen havde stemmeret før 1915, skrev *Information* d. 31. december 2014: <http://www.information.dk/520069>

TUMULTI

/tu'mul.ti/

AGITATION, SOCIAL URO, OPSTAND, OPRØR,
OPTØJER, KAOS, PANIK, TUMULT

Tumulti er en platform for kritisk teori og politisk filosofi, der udfordrer rammerne for vores opfattelser af verden. I Oplysningstiden blev der skabt en tradition for revolutionerende og samfundskritiske tekster, der satte spørgsmålstegn ved det etablerede samfunds regler, normer og institutioner. Denne tradition er Tumulti dedikeret til. Udgivelserne i Tumultiserien er kritiske og nyskabende essays, der analyserer og diskuterer vores samfund ud fra en radikal forståelse af verden. Det er levende teori, der peger fremad og giver dig teoretiske værktøjer til at engagere dig i samfundet.

Læs mere på forlagetnemo.dk/tumulti og kontakt os, hvis du har lyst til at bidrage med dine analyser.

Når vi nærmer os folketingsvalget, vil der blive stablet 'stem ikke'-aktioner på benene i landets største byer. Hold øje med facebook siden 'Stem ikke til folketingsvalget', eller skriv til stemiketilfolketingsvalget@gmail.com for mere info.